

Наръчник за обучение

ИНТЕГРИРАНЕ НА ПОДХОД ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА МИРА В ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ

Unesco, Sam Dhillon

За мрежата на „Партньори за демократична промяна”

Партньори за демократична промяна е международна организация от двадесет независими, местни организации в Европа, Северна и Южна Америка и Близкия изток, които работят за развитие на гражданското общество, управлението и културата на промяната и справянето с конфликти. Секретариатът на „Партньори” е създаден през 2006 г. в Брюксел с цел да подобри комуникацията в мрежата и да разшири контактите с Европейските институции и неправителствените организации. За повече информация, посетете: <http://www.pdci-network.org>

За Инициативата за утвърждаване на мира (ИУМ)

Инициативата за утвърждаване на мира е консорциум, воден от **International Alert** и финансиран от Европейската комисия. Инициативата се опира на богата регионална и тематична експертиза на 10 граждански организации (и техните мрежи) с центрове, както в ЕС, така и в страни засегнати от конфликт. Нейната цел е да впрегне и развие международните опит и знания в областта на превенция на конфликти и утвърждаване на мира и да осигури на всички заинтересовани страни, включително институциите от ЕС, достъп до солиден, независим анализ като помогне за по-информирани и базирани на факти политически решения.

За авторите:

Кристин ван дер Леест

По народност канадка, Кристин ван дер Леест в момента изпълнява длъжността програмен ръководител на „Партньори за демократична промяна” в Брюксел. Преди „Партньори”, Кристин работи към Фонд за развитие на жените към ООН и за Организацията за сигурност и сътрудничество в Босна и Херцеговина, в допълнение към Норвежкия съвет на бежанците и Центъра за сигурност на хората в Института ‘Лиу’ за глобални проблеми във Ванкувър, Канада.

Даниела Коларова

Даниела Коларова се присъединява към „Партньори за демократична промяна” като директор на фондация „Партньори-България” през 1998 г. През 2006 г. тя основава офис в Брюксел и оттогава действа като мрежови директор на „Партньори”. Тя се фокусира върху проблеми в международното сътрудничество за развитие, утвърждаването на мира, климатичните промени и конфликтите с цел да подобри и развие професионални практики на консенсус, медиация и промени в ръководството в различни сфери като демократичното развитие и околната среда. От 2001 г. насам, тя действа като национален координатор за България към Съвета на Европа в програмата за „Образование по демократично гражданство и човешките права”. Преди „Партньори”, Даниела работи като международен изследователски аналитик в сферата на възприятието и комуникацията на рисковете.

Даниела Коларова е доктор на науките по социална психология. Тя е удостоверен медиатор и треньор по медиация от Националния център за решаване на конфликти в Сан Диего. Опитът ѝ включва медиация на спорове, тренинги по медиация в различни региони като Йордания и Балканите, основаване на комисии по медиация и помирение както и подготовка на общ закон на медиацията, кодекс на медиатора и стандарти за преподаване на медиация.

Лори Мекран

Лори работи за „Партньори” като програмен асистент. Тя е магистър по Анализ на конфликти и утвърждаване на мира. Преди това учи четири години Европейски науки и икономика в "Institut d'Etudes Politiques" в Лил, Франция и Münster's University в Германия. Миналата година тя защитава дисертация по „Човешката сигурност и Немската политика за Африка” и е стажант във Френското министерство на отбраната.

Съдържание

Въведение: Развитие и утвърждаване на мира

Глава 1: Какво означава утвърждаването на мира?

Изследване на връзки между мира, сигурността и развитието

Глава 2: Конфликти и развитие

Интегриране на подход за утвърждаване на мира в програмите за помощ и развитие

Глава 3: Пол и равенство на половете

Интегриране на подход за равно третиране на половете в програмите за развитие

Глава 4: Човешка сигурност

Интегриране на подход за човешката сигурност в програмите за развитие

Глава 5: Преходно правосъдие

Интегриране на преходното правосъдие в програми за развитие и утвърждаване на мира

Глава 6: Медиация и диалог

Как медиацията и диалогът допринасят към развитието и утвърждаването на мира?

Предназначение на наръчника:

Този наръчник има за цел да помогне на хора, работещи по програми за развитие и утвърждаване на мира. Също така има за цел да покаже не само стойността на такива програми, но и да предложи подход, който взима под внимание потенциални конфликти.

Нуждата от такъв наръчник излиза наяве благодарение на научно изследване (проведено под наблюдението на „Партньори” в седем нови донорни страни от ЕС), в рамките на Инициативата за утвърждаване на мира, което показва, че не всички държавни и не-правителствени агенции са наясно с важността от интегрирането и прилагането на подход за утвърждаване на мира като част от програмите за развитие в етапите на съставяне на политики, програми, изпълнение на проекти и фази на оценяване.

Този наръчник има за цел да бъде полезен на държавни и не-правителствени агенции, занимаващи се главно с програми за развитие, като законодатели, програматори, донори и/или изпълнители.

Глава 1 представя утвърждаването на мира като дискутира значенията на конфликтите и принципите в основата на подходите за утвърждаване на мира. Освен това разглежда програми за развитие на връзките между сигурността и развитието по отношение на ЕС.

Глава 2 разглежда в детайл програмната схема на политиките за утвърждаване на мира в рамките на програмите за развитие, особено проблеми на Международното сътрудничество за развитие (МСП).

Следващите глави се занимават с взаимосвързаните теми от утвърждаването на мира и развитието.

- Равенството на половете
- Човешката сигурност
- Правосъдие в периоди на преход
- Медиация

Въведение към наръчника

Международните и национални донори все по-често разпознават **връзките между сигурността и развитието**, виждайки ги като взаимоподсилващи се сфери на намеса, които са необходими за изграждането на устойчив мир и развитие. Това разпознаване предполага, че фигурите в тези среди, локални, национални, международни, държавни или не, трябва да обърнат внимание на тези две цели чрез съгласувани и интегрирани политики и програми.¹

На практика, все по-често се приема, че програмите за развитие трябва да взимат предвид динамичността на конфликтите, които често за корена на системната бедност и нестабилност. Действително, програмите за развитие, които не взимат под внимание източниците на конфликта, не могат да бъдат устойчиви, точно както осигуряването на мир не е достатъчна гаранция за растежа и просперитета на обществата.

Има все повече ресурси и тренировъчни материали по темата за утвърждаването на мира достъпни чрез правителства, донори, практикуващи и граждански общества, особено тези, които се занимават с развитие. Това показва растящо признание за ефективни секторни и дисциплинарни подходи, които имат по-голяма нужда от внимание и съгласуваност с други секторни и програмни намеси за развитие.

Изследване, проведено от центъра на „Партньори” в Брюксел, на подкрепата за утвърждаване на мира и развитието показва, че има нужда от повече разбиране на процеса по утвърждаване на мира и от по-голяма способност за интегрирането му в секторите на развитие. Освен това наблюдение, всяко лице действащо в сферата на развитие трябва да взема под внимание утвърждаването на мира. Този наръчник има за цел да изложи стойността на утвърждаването на мира в сферата на развитие и изграждане на капацитет за интегриране подходите на утвърждаването на мира в сътрудничества за развитие. По тази причина, наръчникът е предназначен за всяко активно лице в сферата на развитие.

Изследване на ИУМ в 7 държави членки на ЕС: МСР и Утвърждаването на мира

Като част от проекта на ИУР, „Партньори” Брюксел заедно с други организации са да изследват политиките и практиките на централните, източните и южните страни на ЕС с намерение да подкрепят и повишат осведомеността между правителствата и гражданските общества с цел по-ефективни утвърждаване на мира и изпълнение на програмите за между-национално сътрудничество.

„Партньори” Брюксел ръководи научни изследвания в Полша, Словения, България, Република Чехия, Испания, Португалия и Гърция. Фокусират се върху външното сътрудничество и приоритета на утвърждаването на мира на новите и старите страни членки на ЕС. От тези изследвания са публикувани 7 казуса както и Синтезиран доклад **„Има ли значение утвърждаването на мира за развитието?”**

Уроците, извлечени от това изследване, са следните. Нови страни членки на ЕС в централна и източна Европа развиват бързо капацитета си на донори на ЕС в сферата на международното сътрудничество за развитие в съответствие с международната практика. Това включва разширена съгласуваност и ефективност в планирането на външна

¹ http://www.un.org/esa/peacebuilding/Library/Peacebuilding_as_link_IPA.pdf

създаването на програми, изпълнението и наблюдението на процеси, за да се осигури голямо въздействие върху страните получателки. Не-държавни институции и органи от новите страни членки също взимат участие, в различни степени на сътрудничество за развитие отвъд океана (МСП) и все по често действат като изпълнителни партньори. Местни не-правителствени организации за развитие се стремят да изградят капацитет в сектора на гражданското общество с цел нарастване на ефективността на изпълнителни партньори в съответните правителства и в ЕС. Това включва разпространение на информация за политики на развитие от ЕС и изграждане на капацитет за управление на проекти.

Въпреки това, изследването показва, че не всички държавни и не-правителствени са осведомени за важноста от интегриране и прилагане на подходи за утвърждаване на мира като част от програми за развитие на политики, програми, изпълнение на проекти и оценяване. И тези агенции, които имат познание за утвърждаването на мира като не прилагат систематично подход съобразен със съответния конфликт във фазите на планиране с външно сътрудничество, създаване на програми и техните изпълнение и оценяване.

Този наръчник е предназначен да помогне в работата на практики на подхода за утвърждаване на мира. Затова глава първа се фокусира върху самата концепцията за утвърждаване на мира, за да изясни какво представлява, какви са нейните принципи и как те допринасят на практика за преобразуването на насилствени конфликти в мирни и да покаже връзките между мир, сигурност и развитие. Втората глава разглежда в детайл съставянето на политики за утвърждаване на мира в програмите за развитие, особено проблеми при международното сътрудничество за развитие (МСП). Следващите глави се занимават с основни въпроси при утвърждаването на мира и развитието.

Основни проблеми:

Наръчникът се ангажира да разгледа и една особена група от въпроси и подходи, които допълват, подпомагат и пресичат подхода за утвърждаване на мира.

Те са следните:

- Равенството между половете
- Човешката сигурност
- Справедливост по време на преход
- Медиация

Всеки от тези подходи допринася за по-ясното измерение на утвърждаването на мира, които ако бъдат приложени в практиката, могат да донесат по-цялостни и съгласувани програми за развитие. Човешката сигурност, например, разглежда различни рискове по сигурността, които могат да застрашат ползите от развитието, ако не бъдат подложени на систематични, превантивни мерки. Главата за равенството между половете подчертава различните нужди, опит и капацитет на жените и мъжете, момичетата и момчетата, които са особено осезаеми по време преобразуващи се конфликти и по време на фази на развитие, когато жените и момичетата страдат несъразмерно заради социално-конструирани норми, роли и очаквания. Темата за справедливостта по време на преход слага човешките права на преден план в утвърждаването на мира и работата по развитие, като отбелязва, че устойчивото развитие изисква нарушения на човешките права да бъдат адекватно санкционирани. И накрая, медиацията е дългосрочен процес, който трябва да бъде допълнен от ефективен диалог, за да бъде устойчив. Практиците на развитие, ако са наясно

с тези процеси, могат да програмират своите намеси така че да поощрят диалога, което би имало двоен ефект: мира и постигнатото развитие ще бъдат по-устойчиви.

Целева аудитория

Наръчникът е предназначен за държавни и не-правителствени агенции и лица, които се занимават главно с развиваща дейност като законодатели, програматори, донори и/или изпълнители.

Структура и план

Започвайки с въвеждаща глава за мира, сигурността и развитието, наръчникът продължава в подобен стил. Всяка глава започва с въведение към въпросната тема, принципите в основата на съответния подход и ключови дефиниции. След това се разглежда как всеки подход от програмна и проекто-управленска гледна точка може да бъде интегриран в програмите за развитие с цел засилване на въздействието от работата върху хората извличащи полза от нея. Във всяка глава са включени по няколко упражнения, за да се осигури по-интерактивен практически уместен тренинг за хората занимаващи се с развиваща дейност.

Първа глава въвежда утвърждаването на мира като дискутира значения на конфликта и принципите зад подхода за утвърждаване на мира. Разглежда се също развитие на политики на връзките между сигурност и развитие на нивото на ЕС.

Втора глава се занимава в детайл със съставянето на политика за утвърждаването на мира при програмите за развитие, особено при въпроси свързани с Международното сътрудничество за развитие (МСП).

В трета глава се разглежда интеграцията на подходи за равенство между половете в програмите за развитие, осигуряваща нуждите, опита, ролите и грижите на жените (особено уязвимите) са взети под внимание по време на планирането и изпълнението на развиващата дейност.

В четвърта глава се разисква важността от човешката сигурност като допълнителен подход в развитието, като се акцентира върху човешката несигурност („злокачествени рискове”), която може да застраши постигнатото развитие или да забави процесите на развитие.

Пета глава разглежда справедливостта по време на преход като основен въпрос, като се набляга на справедлив подход спрямо злоупотребата с човешките права и се насърчава тяхната защита.

Последната шеста глава разглежда техниките на медиацията, различните процесуални умения, основни за включването и участието на местни програми за развитие като, като комуникация, подпомагане, преговори, консултация, медиация и умения за решаване на проблеми.

ГЛАВА 1: Какво представлява утвърждаването на мира?

Проучване на връзките между мира, сигурността и развитието

Цели:

- Да се проучат връзките между сигурността, мира и развитието в политиката и практиката
- Да се заздравя разбирането за „конflikта“
- Да се въведат дефиниции и базисни принципи на утвърждаването на мира

Съдържание:

- Какво е конфликта?
- Инициатива за подход за утвърждаването на мира в утвърждаването на мира
- Принципи на утвърждаването на мира
- Връзки на сигурността и развитието според политиката на ЕС

I. Какво представлява конфликта?

Утвърждаването на мира е в сърцето на справянето с конфликти по не-насилствени начини. Какво точно се има предвид под конфликт? Обща дефиниция на конфликта е дадена от социолога Люиз Козер, който казва, че конфликтът е „борба за ценности и претенции към оскъдни статус, власт и ресурси”. Конфликтът извиква наум множество образи, идеи и понятия, много от които свързани с насилие, катаклизми, несигурност и завършващи с бедност. Други идеи свързани с конфликта са нарушени системи за комуникация, нежелание за компромис и агресия.

Упражнение 1: Мрежата на конфликта

Какви термини, образи, понятия или послания асоциирате с думата „конфликт”, лично за себе си или като човек, занимаващ се с развиваща дейност?

- Някой има ли позитивни асоциации с думата конфликт?
- Защо реакциите ни към конфликта са толкова негативни?
- Има ли ситуации, в които програмите за развитие разглеждат конфликта в позитивна светлина?

Понякога асоциираме конфликта с провали в процесите на комуникация (нежелание за компромис, преговори, решаване на проблеми), понякога го асоциираме с различни видове поведение (насилие, агресия) или емоции (гняв, омраза), понякога мислим за действията довели до конфликт (нарушаване на човешките права, политическо/социално отлъчване, дискриминация) или основно неговите последици (бедност, загуба на препитание, инфраструктура, недостиг на храна, влияния върху околната среда).

Дефиниция на утвърждаването на мира

„Утвърждаването на мира предполага, че конфликта е естествена част от човешкото битие и че целта е да трансформира разрушенията, които нанасяме чрез конфликта, за да достигнем до по-конструктивни резултати”.²

Този цитат подчертава, че утвърждаването на мира е особен подход към конфликта, такъв който набляга върху неговото управление и разрешение.

II. Подходи на Инициативата за утвърждаване на мира в процесите на утвърждаване на мира

„Нашият подход към утвърждаването на мира е дългосрочен и фокусиран върху хората. Ние се ангажираме да се заемем със структурните причини и причинители на конфликта. Утвърждаването на мира е универсално-валидно и контекстно-специфично. Нашият подход разпознава важноста от справедливост, жизненоважното значение на човешките права и отговорността на хора и институции да ги поддържат и защитават”.

Упражнение 2: Принципи на утвърждаването на мира

В тази дефиниция има няколко принципа, които крепят утвърждаването на мира на теория и на практика.

- *Кои принципи са в същината на подходите на **Инициативата за утвърждаване на мира** в процесите по утвърждаване на мира?*
- *Тези принципи съвместими ли са с принципите крепящи теорията и практиката на развитие.*
- *Каква е разликата?*

III. Принципи на утвърждаване на мира

Има няколко принципа, които крепят утвърждаването на мира на теория и на практика. Инициативата за утвърждаване на мира се фокусира върху 5 основни принципа, от които серия от второстепенни принципи могат да бъдат изведени:

- **Местно участие в решенията:** Утвърждаването на мира, като развитието, е процес ориентиран около хората; фокусира се върху тези, които са най-засегнати от конфликти и се корени в местния контекст. Утвърждаването на мира акцентира върху необходимостта от стратегии, подходи и намеси, които се базират на местните нужди, ресурси, капацитет и които дават власт на местното население да изпълни тези стратегии, подходи и намеси.
- **Включващ и приобщаващ:** Утвърждаването на мира се фокусира върху най-уязвимите и маргинализираните, разпознавайки че конфликтите характеризирани се с насилие най-често са причинени от дискриминация, изключване и отлъчване, особено на малцинствени групи и на жени. Принципът на включване и приобщаване не само има предвид идентифициране на уязвимите групи, но и позволява тяхното участие в утвърждаването на мира и други политически, социални, икономически и развиващи процеси чрез изграждане на капацитет и инициативи за пренасочване на властта към тези групи.
- **Дългосрочен:** Утвърждаването на мира, като развитието, е дългосрочен процес; интервенциите могат да бъдат под формата на мерки за реагиране при случай на криза. Няма готови решения или схеми в процесите на утвърждаване на мира. Дългосрочната ангажираност обаче дава пространство на утвърждаването на мира

² *Утвърждаване на мира::Тренировъчен наръчник от Caritas, Caritas International (2002)*

да пренасочи власт към отделни лица да изградят устойчиви институции и практики от местно значение, които да се справят с причините за конфликта.

- **Ориентиран към правата на човека и справедливостта:** Причините за един конфликт могат да бъдат открити в нарушенията на основни политически, граждански, икономически, социални и културни права. Ако не се вземат мерки за тези нарушения на човешките права, мирът няма да бъде устойчив и постигнатите резултати в развитието ще бъдат колебливи в най-добрия случай.
- **Цялостен:** Намесите с цел утвърждаване на мира са многостранни по естество и се стремят към съгласуваност с други секторни и дисциплинарни подходи. Утвърждаването на мира обхваща широк спектър от действия през цялата продължителност на конфликта – от превантивни и ранни, предупредителни мерки до след-конфликтни рехабилитация и реконструкция.

Тези принципи приложими ли са в програмите на развитие? Допълват ли принципите на развитие? Защо? Защо не?

IV. Политика на ЕС на връзките между утвърждаването на мира, сигурността и развитието

„Законодатели, донори и граждани трябва предприемат съществени стъпки към развиването на общо разбиране за утвърждаването на мира и неговата връзка с сътрудничеството за развитие, което би насърчило по-голяма съгласуваност при планиране, програмиране и изпълнение на процеси”.³

В Заключението на съвета за сигурността и развитието от 2007 г., Съветът преповтори, че „не може да има устойчиво развитие без мир и сигурност и че без развитие и премахване на бедността няма да има устойчив мир”. По-специално превенцията на конфликти се приоритизира като средство за засилване на ефективността на сътрудничеството за развитие както и гражданското общество се разпознава като ключов фактор, чиито действия включват утвърждаването на мира и развитието.

Важното е, че Съветът заяви, че връзката между сигурността и развитието трябва да включва стратегии, политики и програмиране на ЕС, за да повиши съгласуваността на външните действия на ЕС. Това означава, че и на политическо, и на практическо ниво, връзките между сигурност, мир и развитие (и човешките права, които са в основата им) трябва да се вземат под внимание.

Какви са ползите от такъв подход?

Както беше подчертано по-рано, утвърждаването на мира като методология цели да идентифицира корените на конфликта, които днес най-често се базират на нарушения на човешките права, което води до дискриминация, маргинализация и изключване. Това спира достъпа на някои групи точно до тези стоки и услуги, на които се базира развитото общество – храна, чиста вода, инфраструктура, здравеопазване, образование, правосъдие – и участието в политическите, социалните и икономическите процеси на държавата. Следователно, **ако не се справят с продължителното или потенциалното изключване на различни групи от обществото (например жените, демобилизираните войници,**

³ „Има ли значение утвърждаването на мира при помощта за развитие?” От PDCI, 2009 г.

разочарованата младеж, маргинализираните малцинства), ползите от развитието няма да бъдат устойчиви.

Втора глава разглежда в по-голям детайл как връзката между сигурността и развитието може да бъде приложена в практиката, като показва как намеси с цел утвърждаване на мира могат да се финансират и подкрепят чрез структури на Международното сътрудничество за развитие (МСП).

Списък с извори:

- *What it means to build a lasting peace?* Michelle Maiese
<http://www.beyondintractability.org/essay/peacebuilding/>
- *What is Peacebuilding ?* Catherine Morris
<http://www.peacemakers.ca/publications/peacebuildingdefinition.html>
- *Peacebuilding: A Caritas Training Manual*, Caritas (2002)
- *Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peace building: tools for peace and conflict impact assessment*, International Alert, SaferWorld and (2005)

Глава 2: Конфликт и развитие

Интегриране на подхода за утвърждаване на мира в сътрудничеството и програмите за развитие

Цели:

- Да се научи за политически инициативи за утвърждаване на мира и как дейностите по утвърждаване на мира се програмират в рамките на развитието.
- Да се научи как да се разбира потенциала на конфликта и неговото значение за устойчивото развитие.
- Да се приложи подход на разбиране на конфликта в програмирането и управлението на проектния цикъл (планиране, изпълнение, оценяване).

Съдържание:

- Политика на сътрудничество в утвърждаването на мира и развитието.
- Програмна политика: подходящи дейности по сигурността в международното сътрудничество по развитие
- Програмиране на разбиращи потенциала на към конфликта програми за развитие.
- Фази на планиране, изследване и анализ
- Фаза на изпълнение
- Наблюдение, оценяване и определяне размера на въздействие.

I. Политики по утвърждаването на мира и сътрудничеството за развитие

Въпреки че ЕС няма специална политика за утвърждаването на мира, той все повече бива познат като важен участник в разпознаването на основните взаимовръзки между сигурността, мира, човешките права и развитието.

Някои страни членки на ЕС са развили политики за утвърждаването на мира както и са интегрирали утвърждаването на мира в техните политики на сътрудничество и програми за развитие. Испания, например, интегрира и превенцията на конфликти, и утвърждаването на мира в нейният „Ръководещ план за испанско сътрудничество за 2005-2008 г.“ Подобно на политиката на ЕС, „Ръководния план“ подчертава необходимостта да се премине отвъд установени разделения между сигурността и развитието в полза на нови начини, източници и методи за намеса в конфликти. Политиката рамкира утвърждаването на мира в смисъл на „взаимоотношения“ или като връзка между сферите на сигурността и развитието.

През 2007 г., Испания прави първата стъпка като приема „Документ за стратегия на утвърждаването на мира“, който цели да „интегрира утвърждаването на мира като един от 7 стратегически планове на Испанското сътрудничество за развитие“. Политиката заявява, че „развитието е първата линия на отбрана в изграждането на колективна система за сигурност, която да подхожда сериозно към превенцията на конфликти характеризиращи се с насилие“.

Политиката включва дефиницията на утвърждаването на мира, която покрива фазите на превенцията на конфликти, справянето с кризи и след-конфликтното възстановяване. Подчертава също важността от цивилни инструменти и ресурси, ограничавайки ролята на военните. Утвърждаването на мира също покрива три взаимоподсилващи се аспекта:

- Сигурност и защита (напр. реформа на сектора за сигурност, контрол на лекото оръжие, разминирание).
- Социално и икономическо развитие (напр. репатриране на бежанци и IDPs, грижа за уязвими жертви, развитие на основна инфраструктура).
- Политическо развитие (напр. подкрепа за реформа на институциите, засилване на системите за правосъдие, демократично управление, зачитане на човешките права).

Тези Испански политики демонстрират как да се интегрира утвърждаването на мира в политиката на сътрудничество за развитие както и как да се развие самостоятелна стратегия за утвърждаване на мира.

II. Програмиране на политика: Допустимост на дейности по сигурността в международното сътрудничество за развитие

Дискусии относно допустимостта на дейности по сигурността в международното сътрудничество за развитие продължават в Комисията по сътрудничество за развитие (КСР) на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).

Разширението на мирните дейности приети от (МСП), като DDR, превенция на деца войници и увеличаване ролята на гражданското общество в сектора по сигурността отразява растящото признание на взаимовръзките между мира и развитието.

Утвърждаващите мира, хуманитарни и работещи за развитие не-правителствени организации обаче са загрижени за приемането на военни разходи като международното сътрудничество за развитие и за дискусиите относно терористични и антитерористични дейности.

Таблицата по-долу дава примери за мирни и свързани със сигурността действия, които в момента могат да бъдат докладвани като дейности на МСР.

Таблица 1: Допустими дейности по сигурността за МСР

Допустими	Коментари
Рехабилитация на демобилизирани войници	
Превръщане на производствени предприятия военни в цивилни.	
Рехабилитация на основната национална инфраструктура	
Наблюдение, обучение или повторно обучение на цивилни администратори и полицаи в рутинни полицейски функции.	Тренинг в антиподдривна дейност, потушаване на политическия разкол или събиране на информация за политическа дейност не се отчитат като МСР.
Обучение по митнически и граничен контрол	
Борба с наркотиците	Включва унищожението на посеви, запрещение на запасаите от наркотици, подкрепа за обучение на военен персонал в борбата с наркотиците.
Обучение в политика на икономическа стабилност.	
Репатриация и демобилизация на въоръжени групи, унищожаване на оръжия.	
Разминиране	Разминиране, което не е подпомага развитието (т.е. обучение) не е приемливо.
Превенция на наемане на деца войници	
Увеличаване ролята на гражданското общество в системата за сигурност	
Граждански надзор и демократичен контрол върху разходите по сигурността	

Утвърждаването на мира набляга на важността от съгласуваност не само между програмите за развитие и проектите в отделните области, но и между самите области. Програмите за развитие в областта на образованието могат да са с позитивен или негативен резултат върху процесите на развитие в областите на хранителната осигуреност и здравеопазването. По същия начин, програмите за развитие могат да са позитивни или негативни върху сектора по сигурността и обратно. **Идентифицирането на позитивните и негативните действия от външен характер – негативни последици или позитивни въздействия – може да направи утвърждаването на мира и програмите за развитие по-цялостни и съгласувани**, като намалява до минимум негативните въздействия, развива смекчаващи стратегии или насърчава позитивни мултипликационни ефекти.

Упражнение 1: Между-секторно въздействие на дейностите по сигурността.

Позовете се на списъка с дейности по сигурността, който може да се финансира чрез фондове на МСР и отразява следните въпроси:

- Свързани ли са тези дейности специално с програмите за развитие?
- Необходимо ли е да има някакво ниво на развитие, за да бъдат тези дейности успешно изпълнени?

- *Какво въздействие биха оказали дейностите по сигурността, негативно или позитивно, върху процесите на развитие?*
- *Например, какви биха били позитивните и/или негативните въздействия на следните дейности върху процесите на развитие?*
 - *Превръщането на производствени предприятия от военни в цивилни?*
 - § *Сгради за обществено ползване – училища, складове, т.н.*
 - § *Отлъчване на военните, намаляване на военните сгради.*
 - *Превенция на деца войници*
 - § *Децата ходят на училище и научават важни умения за трудовия пазар.*
 - § *Увеличено бреме върху бедни или водени от жени домакинства.*
 - *Рехабилитация на демобилизирани войници*
 - § *Реинтеграция на принадлежност към обществото: по-малко грабежи.*
 - § *Напрежение в общностите; промяна на статута на войниците в семейството.*

III. Програмиране на разбиращи потенциала на конфликта програми за развитие

Утвърждаването на мира може да бъде включено във вече съществуващи програмите за развитие или може да бъде интегрирано в цялостното планиране и изпълнение на процеса. Най-ефективният метод за интегриране на утвърждаването на мира е чрез приемане и прилагане на *подход на разбиране потенциала на конфликта*. Под разбиране потенциала на конфликта се има предвид „осъзнаването на причините за исторически, актуални или потенциални конфликти, и вероятността за продължаване на конфликта и неговата суровост; както и капацитета на работа с всички страни за намаляване на конфликта и/или довеждане до минимум риска от неговото продължение”.

Не всички намеси за утвърждаване на мира разбират потенциала на конфликта – дейности, които попадат в „областта” на утвърждаването на мира без наистина да взимат под внимание причини и корени на конфликта. Виждали сме как ако не се вземат под внимание причините и корените на конфликта, това може да доведе до неустойчиви ползи постижения на развитието, които могат лесно да бъдат подринати. **Самият процес на програмиране на намеси може да допринесе към неустойчиви резултати или, дори по-лошо, да влоши дадена ситуация или да увеличи потенциала за конфликт.**

Мери Андерсън идентифицира различни начини, в които програмираните намеси могат да въздействат на конфликта. Те са свързани с прехвърлянето на ресурси във всички външни сътрудничества и съответните им намеси, в които сложни отношения на власт излизат наяве.

Тези схеми на прехвърляния на ресурси могат да влошат или започнат конфликт:

- **Кражба** на помощи (храна, лекарства, материали) за лична употреба, или за размяна за други стоки или покупка на оръжия.
- **Пазарни последици:** помощите могат или да допринесат за военна икономика, или да попречат на нормалните пазарни процеси, или да насърчат мирна икономика чрез подкрепа на местни процеси и стимулиране на търговия.
- **Политика на разпределение:** помощите са неравно разпределени или ако са в полза на най-нуждаещите се, пак могат да нарушат местни структури.
- **Последици от заместване:** помощите заместват местните ресурси, а местните ресурси и капацитет вместо това се използват за поддържане на конфликта.

- **Последствия от легитимация:** помощите дават власт на едни и отнемат власт от други.

Други начини за намеси, които могат да въздействат върху или да влошат динамиката на даден конфликт включват:

- Присъствие на въоръжена охрана, която да пази помощите и структурите на власт, които са установени като резултат.
- Състезание между припокриващи се дейности на сътрудничащи си агенции.
- Безнаказаност за международни работници.
- Различни ценности за различните начини на живот.
- Лоша реклама за замесени държави.

Упражнение 2: Въздействие на програмирането върху конфликта

- Помислете за програма на развитие, която сте изпълнили в конфликтни или предразположени към конфликт държава или регион.
- Намесата имаше ли неочаквани негативни или позитивни резултати върху динамиката на конфликта?
- Как отвърнахте на тях?
- Как по-широко разбиране за конфликта би ви подготвило по-добре за потенциални въздействия на програмите за развитие върху динамиката на конфликта?

Утвърждаването на мира трябва да се базира на утвърждаващи мира принципи. В първа глава дискутирахме следните основни работни принципи: Местно участие в решенията, включващ и приобщаващ, дългосрочен, ориентиран към правата на човека и справедливостта, цялостен.

Тези принципи са полезни в направлението на съставянето на програми за развитие с подход за утвърждаване на мира както и в интегрирането на подхода за утвърждаването на мира във вече създадени проекти за развитие.

В сърцето на подхода за разбиране потенциала на конфликта е анализа на конфликта, който допринася към разбирането на конфликта.

IV. Разбиране потенциала на конфликта в програмния цикъл

1. Планиране, изследване и анализ

Подходът на разбиране потенциала на конфликта може да помогне за дефинирането на развиващи дейности чрез анализ на конфликта или да направи съществуващи програми за развитие по-чувствителни към конфликта.

Обосновка на анализа на конфликт

Анализът на конфликт е „систематично изучаване на профила, причините, участниците и динамиката на конфликта. Той помага организации занимаващи се с развитие, хуманитарна дейност и утвърждаване на мира да добият по-добро разбиране за контекста, в който работят и тяхната роля в конфликта”. Анализът на конфликта е приложим на всички нива (местно, национално, регионално), към всички участници (държавни или недържавни) и във всички програмни фази (планиране, изпълнение и оценяване). Може да се

използва за обогатяване на съществуващи програми (да ги направи по-разбиращи); да дефинира нови намеси и да открие причините или мотивите, проблемите и участниците замесени в конфликта.

*Ръководството за разбиране потенциала на конфликта*⁴ дефинира общите белези на анализа на конфликт, който се състои от:

- Профил
- Участници
- Причини
- Динамика

Особености на конфликтния анализ

А) **Профилът** разглежда и широкия, и специфичния контекст, в които се състои и развива конфликта. Ключови аспекти, които съставляват профила са:

- Политически, икономически и социални структури (управление и финансови системи)
- Физическа география (напр. планински терен, богатство или липса на ресурси)
- Актуални проблеми и местната обстановка (избори, законодателни реформи, IDPs)
- Въздействие на гореспоменатите групи (лишените от граждански/избирателни права и изолираните)
- Историята на конфликта/напрежението на местно, национално и регионално ниво

Б) Анализът също разглежда актуални и потенциални **причини** за конфликт. Те могат да бъдат структурни или институционализирани, фактори които допринасят или влошават напрежението, или „тригери“ – събития или действия, които могат да предизвикат или изострят конфликт, например тези, които печелят от конфликти. Важно е да се разгледа всички потенциални и актуални причини за конфликт, за да се състави многостранна картина за различните фактори допринасящи към конфликтна ситуация. Ключови аспекти са:

- Структурни причини (слабо управление, лишаване от граждански/избирателни права, нелегитимно правителство)
- Допринасящи причини (нарушения на човешките права, разпространение на оръжия)
- Тригери (избори, наводнения, инфлация, убийства на политически и социални фигури)
- Нови причини (военна икономика, облагодетелстване, експлоатация на местните ресурси).

В) Анализът на конфликта идентифицира още **групите** допринасящи за или засегнати от конфликта. Анализът трябва да разграничава между различните мотиви, интереси и капацитет на групите както и как те се отнасят една към друга, на кои нива са най-активни (местно, национално, регионални, т.н.) и какво е тяхното влияние (високо ниво на **grassroots**). Следователно анализ на участниците или заинтересованите страни обхваща:

- Основните участници
- Мотиви, интереси, капацитет, ценности

⁴ Разбиращи конфликта подходи за развитие от Африканския форум на мира, SECORE, США, Fewer, International Alert and Saferworld (2004)

- Капацитет на институциите за мир (въвеждащо точки за мирни преговори)
- Нарушители (тези които от конфликтна среда)

Д) **Динамиката** на конфликта има предвид връзките между причини, участници и контекст. Тя дава преглед на възможните сценарии, които могат да се изиграят в даден контекст, базирана на анализа на причините за конфликт от историческа гледна точка, ролята на участниците и съществуващите структури. Динамика също помага да се идентифицират входни точки за участниците и програмите за развитие, за да допринесат към изграждането на мир. Някои ключови проблеми, заслужаващи дискусия са:

- Актуални тенденции на конфликта
- Входни точки за утвърждаването на мира

Планиране за най-добър и най-лош възможен изход.

От: Подходи за разбиране потенциала на конфликта към развитието, хуманитарните помощи и утвърждаването на мира: средства за оценяване на въздействието на мира и конфликта,, International Alert, SaferWorld (2005)

Анализът на конфликта е полезен за разбирането на различните съставни части на фазата на планиране. Фаза на планиране разбираща потенциала на даден конфликт би се състояла от:

- Дефиниране на намесата:

Анализът често разкрива къде има най-големи нужди и възможности в допълнение към ключовите причини за конфликта. Това може да се използва от занимаващите се с развиваща дейност да идентифицират и набележат най-бедните и уязвими хора, за да започнат да отговарят на техните нужди. Анализът може също да направи програмите за развитие по-ефективни като идентифицира потенциални конфликти в зародиш в съответния сектор или наред съответните целеви групи. Традиционен SWOT анализ може да се използва да се установи дали дадена организация има мандат, капацитет и ресурси да изпълни определена програма за развитие и да се справи ефективно с потенциала за конфликт.

- Дефиниране на процеса на намеса:

Това включва идентифициране на основните страни извличащи полза, проектния екип (включително местен и международен) и партньорите (местни и международни). При всички случаи, анализ на конфликт (с елемент на оценяване нуждите/заинтересованите страни) трябва да бъде използван да подчертае потенциалните въздействия от намесата върху различните участници. Например, ако е избрана определена група от хора, за които намесата има полза, как това ще въздейства върху други групи, които не са избрани? Ще доведе ли до напрежение между групите?

- Индикатори за развитие и подходи за справяне с рисковете

Индикатори и стратегии за справяне/смекчаване са средства за планиране, които ще помогнат да се наблюдава и оцени въздействието на дадена намеса както и да се разпознаят стратегии отговарящи на промени в средата или нуждите на потребителите или по-широката общност. Индикатори разбиращи потенциала на конфликта формират част от базата за анализ. По време на развиващата дейност потенциала за конфликт, неговото влошаване или отшумяване може да бъде измерено чрез тази база, така че дейността на проекта да се адаптира както е необходимо.

- Развиване на изходни стратегии

Исходни стратегии, които оценяват потенциала на конфликта, са тези които правят връзка между устойчиви структури и процеси, установени като резултат от развиващата дейност и развиващата се среда, така че останалите структури и процеси да не влошат или създадат конфликт неволно (напр. взимането под внимание на процеси на наемане и тяхното въздействие върху заетостта в общество, състезаващо се с местни структури, т.н.).

Упражнение 3: разбиране потенциала на конфликта: Кой, какво и как

Позовете се на следния случай: „Спор между хазяин и наемател в Кибера, Кения”. След като се разделите на малки групи, нека всяка група дискутира или „кой”, или „какво”, или „как” в ситуация на конфликт.

Под „кой” се има предвид различните участници замесени в или засегнати от конфликта. Също се разглеждат връзките и динамиката между тях. Полезно е да се разсъждава в смисъл на основни действащи лица (допринасящи към конфликта) и тези, засегнати от него, за да се добие по добра представа за множеството заинтересовани страни и тяхното относително влияние.

Под „какво” се има предвид причинителите, корените или скритите причини за конфликта. Полезно е да се смята за основните причини като корени на дърво. Клоните на дървото ще бъдат последствията от коренни причини.

Под „как” се разбира факторите допринасящи за изострянето или притъпяването на конфликта. Тук е полезно да се свържат причините с действащите лица. Как (и защо) конфликта продължава (напр. експлоатация на естествените ресурси, продължителна злоупотреба с държавните институции)? От друга страна, какви фактори допринасят или може да допринесат за разрешаването или справянето с конфликта, т.е., кои фактори трябва да бъдат налице, за да има мирни преговори (местно гражданско общество, мирен процес, обществени проекти за развитие)?

Нека всяка група анализира случая през една от гледните точки (кой, какво, как) и да състави рамка на анализа около нея.

2. Изпълнение

Позовете се отново на дефиницията за утвърждаване на мира от първа глава. Утвърждаването на мира не е само група от определени дейности, но е и средство за успешно справяне с конфликти. Уменията за утвърждаване на мира са особено важни процесуални умения, които всички действащи лица в програмата трябва да развият и упражняват в работата си. Тези умения включват комуникация, преговори, базисна медиация, подпомагане и решаване на конфликти. При тяхното използване, тези умения гарантират, че принципите на утвърждаването на мира (местно участие в решенията, включване и приобщаване, овластяване, цялостност) се изпълняват на практика.

3. Наблюдение, оценяване и оценка на въздействието

Наблюдението и оценяването са важни части от всяка намеса, в който и да е сектор. Редовното наблюдение гарантира, че програмите се изпълняват ефективно и че се отговаря на адекватно на промените в средата или нуждите на потребителите. **Наблюдение разбиращо потенциала на конфликта използва анализа на конфликта като база за измерване на промените в динамиката на конфликта и адаптира програмните дейности при необходимост.**

Оценяването обикновено се прави по средата и/или накрая на програма за развитие, за да се прецени схемата за намеса, изпълнение както и способността да се постигат резултати и по-широки последствия и да допринасят към крайните цели на програмата. Въпреки че се измерва постигнатото от самия проект на базата на предначертана оценъчна схема, все повече донори и изпълнители се интересуват от оценяване на по-широкото въздействие на програмата не само върху потребителите, но и върху целите общества и техните взаимовръзки.

Оценка на въздействието разглежда въздействието на програмата за развитие върху основните елементи от анализа на конфликта – профила, причините, действащите лица и динамиката. Оценката дава важна информация, която може да се използва за направление на бъдещи програми за развитие и/или да служи като въвеждаща база в анализа на конфликти за продължителни намеси. Програмата за развитие имаше ли позитивно въздействие върху обществото засегнато от конфликт? Засили ли напрежението?

Един начин за съставяне на оценка на въздействие разбираща потенциала на даден конфликт, която да интегрира подхода за утвърждаването на мира, е да я базира на принципите на утвърждаване на мира и елементите от анализа на конфликта. Това ще гарантира, че използваните методи са съгласувани и участващи и че има широк спектър от събрана информация: например, интервюта с потребителите, но и други заинтересовани страни, качествени извори на информация, медийни доклади, т.н.

Таблица 2: Оценка на въздействие разбираща потенциала на конфликта според принципите на утвърждаването на мира

	Профил	Причини	Действащи лица	Динамика
Ориентиран към хората	Потребителите/заинтересованите страни чувстват ли отговорни за процеси и услугите/структурите резултат от програмата за развитие?	Програмата отговори ли на нуждите и грижите на потребителите и възприятия за причините?	Какво е въздействието върху тези, за които намесата не е предназначена истинските и потенциални фактори на промяна? Какви са разрушителите?	Намесата създаде ли напрежение или конкуренция между структури или бизнеси? Процесът съвместим ли беше с/допълващ към местната дейност?
Включващ и приобщаващ	Потребителите чувстват ли се като повече като част от обществото, не само с глас в процеса на конфликт? Резултатите от въздействието върху потребителите/общността са ли равни?	Нуждите и възприятията на потребители, действащи лица взети под внимание отношение на причините?	Всички целеви групи заинтересовани ли бяха включени (жени, младежи, малцинства)? Бяха ли използвани механизми за участие? Има ли представители на заинтересовани страни, чувствителни и изоставени? Действат ли потребителите?	Намесата отговори ли адекватно и ефективно промени в динамиката на конфликта – беше ли достатъчно гъвкава?
Дългосрочен	Какво беше въздействието върху средата, политическите или социалните или икономическите процеси? Резултатите (въздействие)	Какви са дългосрочните въздействия на програмата върху коренните причини? Промени ли резултат от дейността?	Кои са истинските/потенциалните фактори на промяна или разрушители? Какви са резултатите? Намесата достига ли до истинските/потенциалните фактори на промяна или разрушители?	Какво беше въздействието върху заетостта? Какви са резултатите от намесата ще остави ли празнота и безработица?

	върху динамиката на конфликта) устойчив? Защо? Защо не?	(върху причини/участници в конфликта) устойчив? Защо? Защо не?	до целевата група? Какви са устойчивите промени в резултат?	
Зачитащ човешки права и справедливост	Намесата зачете ли човешките права на всички засегнати? Имаше ли въздействие процесите на правосъдие/устойчиви структури/инициативи бяха изоставени?	Как намесата се отразява на нарушенията на човешките права? Какъв начин подкрепя/засилване на справедливостта/уязвимите?	Кои са потенциалните страни доприносители за мир, справедливост? Какви са началните тенденции за промяна?	Какво въздействие има намесата върху инициативите по опазването на човешките права и процесите за правосъдие (държавни институции)? Умишлено подкрепя ли?
Цялостен	Как намесата доприноси промяна в по-широки контексти на конфликта? Как доприноси за мира?	Как въздейства на други коренни причини на конфликта, които са специфично засегнати?	Как намесата въздейства върху различните групи заинтересовани страни и техните взаимоотношения (потребители и	Беше ли програмата съвместима с други инициативи? Създадоха ли връзки между общества/групи?

Адаптирано от: *Утвърждаване на мира: тренировъчен наръчник на Каритас*, Каритас 2002.

Here is a list of the sources which inspired this chapter and which are a good basis for further work on peace, security and development:

- Initiative for Peacebuilding (IfP) publications
http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/capacity_building_and_training.php
- *The Security, Peace and Development Nexus: Conflict, Peace and Development in the 21st Century*. International Peace Academy Report.
http://www.ipacademy.org/media/pdf/publications/security_dev_nexus.pdf
- UN conflict prevention, peacebuilding and development
<http://www.un.org/esa/peacebuilding/>
- *Peacebuilding: A Caritas Training Manual*, Caritas (2002)
http://www.caritas.org/upload/pea/peacebuilding_1.pdf
- *Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peace building: tools for peace and conflict impact assessment*, APFO, CECORE, CHA, FEWER, International Alert and Saferworld (2004)

Глава 3: Равенство между половете

Интегриране на подход за равно третиране на половете в програмите за развитие

Цели:

- Да се изследва значението на равното третиране на половете и средства за интегриране на подход за равно третиране на половете.
- Да се подчертае важността от интегриране на подход за равно третиране на половете в програмите за развитие и утвърждаване на мира.
- Да се демонстрира как равенството между половете може да се интегрира в програмния цикъл чрез определени методи и техники.

Съдържание:

- Какво означава равно третиране на половете?
- Критики към интегрирането на подход за равно третиране на половете
- Правна рамка на равенството между половете, мира и сигурността
- Важността от равенство между половете в утвърждаването на мира и програмите на развитие
- Равенство на половете в програмния цикъл
- Фази на планиране, изследване и анализ
- Фаза на изпълнение
- Фази на наблюдение и оценяване

I. Какво е полът?

Инициативата за утвърждаване на мира отнася към значението на пола „ролите, връзките, опита и очакванията приписвани на мъжете, жените, момчетата и момчетата в зависимост от техния пол. Различните роли и връзки са социално определени, т.е. те са повлияни от местни разбирания и други форми на социално разграничаване (например възраст, етнос, класа, каста, религия и социално-икономически статут) и са важна основа за разбирането на движещите сили и влияния на конфликта.”

Gender Mainstreaming – Интегриран подход за равно третиране на жените и мъжете. В която и да е област и на всички нива, интегрираният подход за равно третиране на жените и мъжете е „процеса на оценяване потенциалните последствия за жените и мъжете в каквото и да е планирано действие, включително законодателство, политики или програми. Това е стратегия за осигуряване интересите и опита на мъже и жени да бъде съществена част от моделирането, изпълнението, мониторинга и оценяването на политики и програми във всички политически, икономически и социални сфери, така че да има равенство между ползите за жените и мъжете.” Тази концепция е дефинирана в доклад на Икономическия и социален съвет на ООН през 1997 г. **Крайната цел на gender mainstreaming е да постигне полово равенство.**

Тази глава разглежда определени способности за включване на интегрирания подход при програми за развитие. Посочените способности на интегрирания подход са приложими в утвърждаването на мира и развитието и могат подсилят интегрирането мирна перспектива в плановете за развитие, изпълнение и оценяване. Глава частично се позовава на наръчника на ПРООН за gender mainstreaming.

II. Критики:

Съществуват много критики и предизвикателства относно интегрирания подход. Публикацията на ПРООН обръща особено внимание на следващите:

1. Често повдиган въпрос е, че твърде много се набляга на интегрирания подход, което оставя инициативи целящи специално жените на заден план.
2. Други твърдят, че интегрирания подход не признава разнообразните нужди и опит на жените, страдащи от множество форми на дискриминация.
3. Целящ да бъде валиден за всички, подходът е критикуван за това, че е наситен с западни норми и пренебрегва културните различия.
4. И накрая, основна критика е, че все още подходът е на ниво политика, без да има никакво практическо въздействие.

Тези и други критики трябва да бъдат взети под внимание и трябва да бъдат положени усилия подхода да се адаптира и извлича информация от съответната местна обстановка. Важно е също да се има предвид, че този подход е само една от стратегиите за постигане на равенство между жените и мъжете.

Упражнение 1: Какво означава полът за Вас?

Разделете се на малки групи и обсъдете какво означава полът за всеки от Вас. От значение ли е в работата Ви? Защо или защо не? Какви предизвикателства има в интегрирането на този подход във работата Ви (например: липса на време, ресурси,

липса на ръководство или помощ и т.н.)? Какво трябва да предостави вашата организация, за да бъде интегрирането на подхода по ефективно? Смятате ли, че интегрирането на подхода за равното третиране на мъжете и жените е важно в работата по утвърждаване на мира и защо?

Следната таблица би била полезна за оценяване Вашата способност и тази на организацията Ви да интегрирате подхода.

Силни страни	Слаби страни
Възможности	Рискове

Жени в развитие (Women in Development – WID)

Концепцията за „Жени в развитие” се повдигна през ранните години на седемдесетте, когато учени разгледаха разделението на труда на полова основа. Основната идея е, че жените традиционно са в по-неизгодна позиция на пазара на труда и в обществото по принцип. Взети бяха мерки срещу това неравенство в съществуващи структури, институции и процеси чрез прехвърляне на фокуса върху жените като директни бенефициенти на услуги и програми. Подходът „Жени в развитие” разпозна жените като активна действаща сила, вместо пасивна жертва, която играе важна роля в политическия, икономическия, социалния и културен живот на обществото. Една от основните критики срещу подхода „Жени в развитие” е, че се фокусира единствено върху жените. Като резултат, е лесно да се изолират и маргинализират средства и програми, които директно облагодетелстват жените. Освен това, тези средства и програми не са включвали мъже или не са работили с мъже, за да идентифицират и работят за премахването на коренните причини за неравенството. Според Южноафриканската общност за развитие (SADC), проблемът на „Жени в развитие” е, че е давало на жените допълнителни ресурси, но никаква власт да ги управляват. Концепцията за „Жени в развитие” довежда до увеличение обема на работа и пренатоварено работно време за жените и попречва на тяхното овластяване.

Пол и Развитие (Gender and Development – GAD)

През осемдесетте, подходът ПИР се появява в резултат на „Жени в развитие” и неговите недостатъци, като се концентрира върху неравните отношения между мъже и жени поради „неравното поне на игра”. Терминът „пол” замества „жени”, за да наблегне, че и мъжете, и жените трябва да бъдат включени в процесите, целящи постигането на полово равенство и

изкореняването на неравенствата. Концепцията също се фокусира върху начините, по които полът свързва различните аспекти на обществото: структури, институции, процеси, отношения и практики. Все пак, концепцията не пропуска да отбележи, че тъй като жените обикновено са в неизгодната позиция спрямо мъжете, специално внимание трябва да се отдели на нуждите, интересите и вижданията на жените.

III. Законодателна рамка за пол, мир и сигурност

Резолюция на ООН 1325

На 31 октомври 2000 г. Съветът за сигурност на ООН приема резолюция 1325, призовавайки правителствата - и самият Съвет за сигурност – да включат жени в преговори и уреждания отнасящи се до решаване на конфликти и утвърждаване на мира. Резолюцията преутвърждава важната роля на жените в предотвратяването и решаването на конфликти, и нуждата да се състави и приеме международен закон, който да защитава правата на жените и момичетата по време и след конфликти.

Ключови точки от Резолюция 1325 са:

- Увеличаване репрезентацията на жените във всички нива на вземане на решения.
- Интегриране на подход за равно третиране на половете във мисии по утвърждаване на мира.
- Назначаване на повече жени като специални представители и делегати на Генералния Секретар.
- Подпомагане на женски граждански организации в техните инициативи по утвърждаване на мира.
- Включване на жени като участници в мирни преговори и споразумения.
- Осигуряване защита и съблюдаване на човешките права на жени и момичета.
- Защитаване на жени и момичета от полово базирано насилие.
- Интегриране на подход за равнопоставеност на половете в обезоръжаване, демобилизация и реинтеграция на бивши воюващи страни.

За да осъществят Резолюция 1325, няколко държави са развили План за национално действие (ПНД), в съответствие с Планове за национално действие за половата равнопоставеност. Като по обширните ПНД-та за полова равнопоставеност, ПНД за резолюция 1325 дава рамка за осъществяване на политически ангажименти към половете и половата равнопоставеност, фокусирайки се върху включването на жените в превенция на конфликти, резолюции и процеси по утвърждаване на мира включително подходът за полова равнопоставеност в развитието на намеси и докладването на процеси, както и осигуряването нуждите на мъжете и жените относно сигурността са взети под внимание. Ефективните ПНД-та, включително тези за половата равнопоставеност и резолюция 1325, са онези които включват разбиращи равните права, специфични, измерими, уместни и обвързани със срокове цели, индикатори, времеви рамки и отговорни лица за изпълнението на различни дейности.

Резолюция 1820

Резолюция 1820 съпътства и се подсилва взаимно със Резолюция 1325, тъй като 1820 подсилва област, в която изпълнението на 1325 е особено слабо, а именно превенция и противодействие на сексуалното насилие. Единодушно приета през юни 2008 от Съвета за сигурност на ООН, 1820 набляга на нуждата да се премахне във всичките си форми

насилието срещу цивилни, особено жени и момичета и в следствие на въоръжен конфликт.

Ключови условия на резолюцията е да се признае директната връзка между широко разпространената и/или систематичната употреба на сексуално насилие като инструмент на конфликт и съхранението на международните мир и сигурност; Съветът за сигурност да се ангажира да вземе подходящи мерки да спре такива зверства и да накаже техните извършители; да изиска доклад от Генералния секретар относно ситуации, в които сексуалното насилие се използва широко и систематично срещу цивилни, както и стратегии за предотвратяване.

IV. Значението на пола в утвърждаването на мира и фазите на развитие

Утвърждаването на мира като подход обхваща интеграцията на пола, като цели да осигури активна, приобщаващо участие на всички лица, особено уязвими групи. Жените и мъжете биват засягани от конфликти по различни начини поради техните различни роли, отговорности, нужди и дейности. Затова, противодействия, които не взимат под внимание специфичните нужди на жените не могат да бъдат ефективни и устойчиви. Това е валидно и за програмите за развитие. Интегрираният подход е особено важен, тъй като гарантира дейностите по развитие достигат до целевите бенефициенти. Важно е да се разбере, че **жените играят определени роли и имат различен опит в контекста на въоръжени конфликти, утвърждаване опазване на мира и решаването на конфликти.**

Програми по разбиране на равните права между жените и мъжете включват:

- Проекти отнасящи се специално към жените като целева група в резултат на техните неравни възможности за развитие.
- Проекти фокусирани върху двата пола като бенефициенти.
- Проекти които интегрират подхода за полова равнопоставеност в процеси на планиране, изпълнение и оценяване.

В много случаи, интегрирането на подхода във всички фази на програмния цикъл за общо (не-фокусирано върху половете) развитие е по-рентабилно от развитието на самостоятелни проекти за полова интеграция, които да разглеждат отделен аспект от развитието. В добавка, интегрирането на подхода за полова равнопоставеност ще осигури по-устойчиви резултати, тъй като нуждите на по-голям брой бенефициенти – мъже и жени – ще бъдат разгледани.

V. Полът в програмния цикъл

1. Планиране, изследване и анализ

Анализът на половете интерпретира информация за актуални и потенциални ситуации от гледна точка на половото равенство, като така дава основа за успешно интегриране на подхода за равенство между половете. Целта на анализа е да идентифицира и да даде обяснения за разликите между ролите, отговорностите, опита, възможностите, нуждите и дейностите на мъжете и жените. Подобно на подхода за равнопоставеност, анализът на половете се търси най-вече да зададе правилните въпроси, за да разкрие разликите между мъже и жени, момичета и момчета, които се взимат за даденост или са толкова дълбоко насадени в институтската или социалната култура, че не се подлагат на съмнение.

Целта е „да се дадат количествени и качествени информация и данни, които да позволят информираното вземане на решения в полза и на мъже, и на жени.”

Основните съставни части на анализа, дефинирани от ПРООН са:

- **Полов разбор на данни** засяга данни, статистика, и други видове информация, които разграничават между мъже и жени като субекти както и възраст, социално-икономически произход (ниво на образование, градска или селска среда).
- **Анализ** е интерпретацията на половия разбор, търсейки възможните значения на данните.
- **Чрез подхода за равноправие на половете** се достига следващата фаза на анализа: разглеждат се причини и последствия от разликите в данните между мъжете и жените. Тази допълнителна гледна точка прави анализа приложим и важен за съставянето на политики и формулирането на проекти и програми. Подходът за равноправие на половете е основа на задаването на критични въпроси за половете, за да проучи структурни полови неравенства както и техните причините и последствията.

Споменатият подход се базира на известни теории за половете включващи отношения, роли и отговорности. Тези теории разглеждат структурните корени на половите неравенства и могат да бъдат използвани да оправдаят интеграцията на подхода за полово равноправие в програми за развитие, като подчертаят как на пръв поглед полово-неутрални действия и процеси са всъщност полово-съпричастни и биха довели до различни въздействия върху мъжете и жените в съответствие с техните роли и отговорности в обществото.

Таблица 1: Примери за теории на отношенията между половете.

- Нашите общества структурират властта базирайки се на пола, което разделя населението на мъже и жени, и цени техния принос неравно. Тази структура съществува от толкова отдавна и е толкова всепроникваща, че много от ни приемат за „нормална” и „естествена” – а тя не е.
- Половото структуриране на властта е систематично – това означава, че то определя институциите и системите, в които участваме, дори и на индивидуално ниво да сме в подкрепа на половото равенство.
- Понеже разделението на половете е в голямата си част базирано на културни и социални разбирания, ролите и отношенията между половете могат и се променят с времето.
- Половото разделение на труда (т.е. фактът че повечето платена и неплатена работа се разделя на мъжка и женска) дава началото на много дисбаланс и неравенство в обществото. Тъй като мъжете и жените често заемат различни работни пространства, техните нужди, приоритети, опит и перспективи са повлияни от различна житейската реалност, която често пъти ограничава избора и възможности за жените.
- Достъпът до ресурси е отделен от контрола върху тях, а контрол върху ресурсите в буквално всяко общество е неравно разпределен между мъжете и жените.
- Ресурсите съдържат не само материални ресурси, но също и време, знания и информация. Заради множеството роли у дома и в обществото, жените са бедни откъм време – но поради същата причини, те са богати на знания и умения, които са не винаги оценени.
- Законовото равенство между половете не винаги се прилага практически.
- Култура, гледища и стереотипи влияят дълбоко на достъпа до и контрола над ресурсите, т.е. до практическата реализацията на полово равенство.

Извадка от: Интегриране на подхода за равно третиране на мъже и жени: практика. ПРООН, 2007

Упражнение 2: Анализ на половете

Следващото упражнение съпоставя полово-неутрален анализ с полово-повлиян анализ. Използвайте полово-повлиян подход да установите причините поради които жените в едно село могат или не могат да бъдат активни участници в срещата за обсъждане на системите за управление на водата.

Фаза на половия анализ	Полово-неутрална оценка	Полово-съпричастна оценка
1. Полов разбор на данни не-полов разбор на данни	Срещата се състои, за да се осигури по-ефективно управление на водните системи в областта поради отсуствието на суша и в риск от конфликти поради конкуренцията за водни ресурси. Присъстват 10 души. Селото се състои от 100 души.	
2. Анализ на данни: каква информация означава тази информация	Около 1/6 от селото присъстват на срещата. Това е сравнително ниско присъствие от възрастното население по време на срещата.	
3. Подход за равнопоставяне на половете въз основа на техните отношения между половете	Жените не присъстват на срещата защото: Жените не се интересуват от проблемите с водата. Жените имат ограничено зрение по темата. Жените не са способни да вземат ефективни решения относно управлението на водата. Жените нямат за цел да предотвратяват или решават водните конфликти. Жените няма нужда да участват в срещата защото те и без това ще имат достъп до нови политики и програми.	

Пример за полов анализ

Фаза на половия анализ	Полово-неутрална оценка	Полово-съпричастна оценка

<p>1. Полов разбор на данни не-полов разбор на данни</p>	<p>Срещата се състои, за да се по-ефективно управление водните системи в областта от суша и в риск от конфли поради конкуренцията за водни ресурси. Присъстват души. Селото се състои от души.</p>	<p>Срещата се състои, за да се по-ефективно управление водните системи в областта от суша и в риск от конфли поради конкуренцията за водни ресурси. Присъстват членове на селото: 47 мъже жени. Селото се състои от души, 189 от които са жени мъже.</p>
<p>2. Анализ на данни: какв означава тази информация</p>	<p>Около 1/6 от селото присъ срещата. Това е сравнител присъствие от възрастното население по време на нап</p>	<p>Около 1/6 от селото присъ срещата. Почти 5 пъти пов отколкото жени. Жените са недостатъчно представлява роли по вземане на решени относно управлението на в</p>
<p>3. Подход за равноправие половете въз основа на те отношения между полове</p>	<p>Жените не присъстват на с защото: Жените не се интересуват проблемите с водата. Жените имат ограничено з темата. Жените не са способни да ефективни решения относн управлението на водата. Жените нямат за цел да предотвратяват или решават конфликти. Жените няма нужда да уча защото те и без това ще им от нови политики и програ</p>	<p>Тъй като жените са отгово задачи свързани с водата, н събиране на вода, пране и и биха били засегнати от избухването на конфликт, за тяхната липса на срещат да бъдат: Жените не са поканени или насърчени да се включат. Срещата се състои в непод време (например по време полагане децата да спят или след хранене). Мъжете взимат решения съставлящи политики не см присъствието на жените за или необходимо. Жените са смятани за нееф при решаването на пробле неспособни да допринесат предотвратяването на конф</p>
<p>4. Ключови въпроси</p>		<p>В удобно време и за женит мъжете ли се състоя среща Взети ли са мерки гледане децата? Жените информирани ли с срещата по подходящ начи Жените обикновено биват насърчавани да участват в вземането на решения или систематично изключвани Какво се случва с напреже по какви различни начини мъжете и жените?</p>

		Как евентуален конфликт би повлиял на способността на общността да събират вода?
--	--	--

Половият анализ трябва да бъде придружен от *полово-съпричастна оценка на нуждите*, която е метод за определяне на различните нужди и интереси на мъжете и жените в съответната област за развитие, наблягащ на участие и съвещание. Оценки на нуждите са особено важни за утвърждаването на мира и програмите за развитие и могат да се използват за идентифициране на проблеми със сигурността, които могат да се интегрират във програмите за развитие, за да се осигури по устойчив и ефективен резултат.

2. Изпълнение на половата съпричастност

Изпълнението на един проект показва колко е обвързан изпълнителя му с принципите в основата на програмата за развитие. Процесите и процедурите мобилизирани да организират и изпълнят проектните дейности, да взимат решения и да управляват отношенията между проекта и неговите бенефициенти, са критични за пълното интегриране на полово-съпричастния подход. Като такъв, изпълнението на проекта трябва да бъде модел за тези извличащи ползва от него.

Това означава да се осигури включването на жените в управленски позиции, отговорни за взимане на решения; цененето на приноса на жените наравно с този на мъжете; половите предразсъдъци и стереотипи да бъдат постоянно идентифицирани и премахвани; и да се развият процедури, които да се занимават с половите равенства. Половото неравенство е дълбоко вкоренено в институтското и личното пространства и отношения до такава степен, че дори лично да се позоваваме на принципите на половото равенство, средата в която живеем и работим е полово разделена, много често в ущърб на жените. Интегрирането на подхода за равно третиране на половете чрез методи като половия анализ и полово-съпричастен мониторинг, е начин да подчертае половите неравенства и да ни направи по чувствителни към различните нужди и преживявания на мъжете и жените.

Много умения, техники и принципи, важни за ефективното утвърждаване на мира, са също важни за интегрирането на подхода за равно третиране между половете. Подходи чрез участия и съвещания, включване на уязвими групи като жени и момичета и поощряването на местната собственост са само някои от принципите и подходите насърчавани от утвърждаването на мира и подхода за полово равенство. Подходите чрез участие са необходими не само по време на изпълнителната фаза но и по време на планирането програмата за развитие и оценяването на нейното въздействие.

3. Наблюдение и оценка на полова съпричастност

Полово-съпричастното наблюдение, подобно на общия програмен/проектен мониторинг, се фокусира върху постигането на продукцията (дейности) и резултати (въздействие), още наричан *съществен мониторинг* както и мониторинг на самия изпълнителен процес (*изпълнителен мониторинг*).

Полово-съпричастният мониторинг се използва за идентифициране на пропуските и предизвикателствата при изпълнение, които след това могат да преодолеят чрез

модифициране на проектния план; даване на принос към бъдещи програми за развитие; и точното определяне на специфични трудности при интегрирането на подхода за равно третиране на половете или достигането на специфични бенефициенти поради полови неравенства.

Както при интегрирането на подхода, полово-съпричастният мониторинг изисква задаването на правилните въпроси, за да се извлече информация, която е неповлияна от вида на пола или равенството между половете. Тези въпроси могат да бъдат количествени или качествени по естество, за да е сигурно, че се документират и възприятията, и фактите.

Полово-съпричастна оценка е систематичен процес за установяване дали дадена програма за развитие е изпълнила своите задачи и е допринесла за крайните цели, измервайки въздействието и развивайки репертоар от най-добрите практики и уроци, които да бъдат използвани в бъдещи инициативи. Оценката се използва също за установяване на отговорността по изразходване на ресурсите за донори, партньори и особено заинтересованите страни и потребителите на услуги. Оценяването може да включва:

- Входни характеристики преди дейностите
- Изходни характеристики, промени в резултат от дейностите
- По-широки последици
- Процесът на прилагане на дейностите между началото и края

За да се осигури полово съпричастност, оценъчните процедури, като процеси на наблюдение, трябва да задават правилните въпроси и да направят разбор на отговорите по пол, социално-икономически произход и възраст, за да се добие по-ясна картина на въздействие. Полово-съпричастната оценка разглежда:

- **Критерий за оценка:** кой определя използвания критерий? Половото равенство включено ли е като принцип или критерий?
- **Оценители:** Кой ръководи оценяването? Половата експертиза посочена ли е като критерий за Срок на референция? Всички заинтересовани страни ли са включени, с баланс между мъже и жени?
- **Процес на оценяване:** Ще бъдат ли използвани методи на участие? Ще бъдат ли резултатите разпространени сред мъже и жени и ще бъде ли изискана тяхната обратна връзка?

Половата съпричастност в процеса на оценяване е необходима, за да бъде сигурно, че резултатите от оценяването са валидни и отразяват правилно представената група от заинтересовани страни. Така ще е сигурно, че данните от оценяването могат да се ползват за информиране на политически процеси и също да предоставят солидна основа за развитие на следващи или бъдещи инициативи.

Индикатори за полово съпричастност

Индикаторите са еталон за оценяване на напредъка за постигане на резултати и цели. Те могат да бъдат качествени или количествени по естество; цялостен мониторинг и оценителна рамка включват и двата вида индикатори. Индикаторите могат да се използват за измерване на напредъка целящ да постигне резултати (*съществен мониторинг*) или за оценяване на изпълнителния самия процес (*изпълнителен мониторинг*).

Различни видове индикатори са често пъти използвани за измерване на съставните части на една програма за развитие. Те могат да бъдат:

- **Входящи индикатори:** описват какво се залага в програмата за развитие, т.е. тренинг часове, парични разходи, и т.н.
- **Изходящи индикатори:** описват дейностите на програмата, т.е. брой тренинги и хора, видове участници (т.е. законодатели, старши състав, НПО-та, т.н.)
- **Индикатори за резултат:** описват действителната промяна в дадена ситуация, вземайки предвид мъже и жени, като промени в отношенията между участниците, промени в практики и процедури и т.н.

Полово-съпричастните индикатори са особено важни за полово-съпричастните мониторинг и оценяване. Те следят за промени в половите отношения в дадено общество за определен период от време (т.е. продължителността на проекта). По този начин е възможно да се види напредъка за постигане на полово равенство, измервайки промените в статута на мъже и жени с течение на времето. Полово-съпричастните индикатори са независими от пола, затова е възможно да се измери как дадена програма за развитие влияе и на мъже, и на жени.

Примери за полово-съпричастни индикатори са:

Количествени:

- Брой жени включени в фазата на планиране на програмата за развитие; брой на жени включени във взимането на решения; брой на жени заемащи ръководни роли;
- Брой на заинтересовани страни от женски пол включени в консултации, оценка на нуждите или срещи за планиране.
- Степен на присъствие на заинтересовани страни и от двата пола от различни социално-икономически произход и възраст (т.е. селски области, възрастни и млади хора).
- Разбор на ползите от програмата за развитие, например увеличаване на заетостта, увеличаване на участие в политиката, достъп до здравни услуги, достъп до правосъдие, за мъже и за жени.

Качествени:

- Ниво на активно участие от страна на мъже и на жени, включително как приноса на мъжете и на жените е приет и възприет, разделен според възраст и произход, по време на различните фази на програмния/проектния цикъл.
- Степен на принос на мъжете и жените във взимането на решения и как приноса на всеки пол е приет и възприет.

Индикаторите могат да бъдат ефективни само когато има и *цели*, и *данни за основа*. Основата, (включително полов разбор на данни) дава отправна точка на програмата за развитие: дава картина на дадена ситуация в началото. Целите се представят като цели на развитието: например брой потребители на услугите, които се планират или промяна по отношение на модели на позитивно или негативно развитие, изразена чрез процент като грамотност/неграмотност, посещаване на начално училище, употреба на наркотици, младежка заетост/безработица. Затова половият анализ е критичен за развитието на полово съпричастни индикатори, тъй като дава неповлияни от пола данни за основа и цели.

Извори:

- IFP publications on gender <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/gender.php>
- UN INSTRAW <http://www.un-instraw.org/>
- UNIFEM <http://www.unifem.org/>
- A portal on Women, Peace and Security <http://www.womenwarpeace.org/>
- *Gender Equity and Peacebuilding* (2003): R. Strickland, N. Duvvury
http://www.icrw.org/docs/gender_peace_report_0303.pdf
- International Center for Research on Women <http://www.icrw.org/>
- *Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit*, UNDP, 2007

Глава 4: Човешка сигурност

Интегриране на подход към човешката сигурност в програмите за развитие

Цели:

- **Да представи дефиниции, принципи и критики на човешката сигурност**
- **Да покаже стойността на подхода към човешката сигурност в развитието**
- **Да приложи подхода за човешката сигурност в програмирането и управлението на проектния цикъл (планиране, изпълнение, оценяване)**

Съдържание:

- **Какво е човешка сигурност?**
- **Дефиниции и критики**
- **Видове човешка сигурност**
- **Програмни принципи на човешката сигурност**
- **Защо човешката сигурност е важна за развитието?**
- **Фази на планиране, изследване и анализ**
- **Фаза на изпълнение**
- **Наблюдение, оценяване и размер на въздействието**

I. Какво е човешката сигурност?

Понятието за човешка сигурност се представя официално в доклада на ПРООН за човешката сигурност от 1994 г. Докладът припомня традиционните рамки за сигурност фокусирани изцяло върху заплахи срещу държавата, а не срещу отделни лица или групи в държавата. **Човешката сигурност е поставена като допълнение към държавно-центристки дефиниции за сигурност, разширявайки сферата на заплахи, трудности и проблеми, към които „сигурността” може да се отнася.** Това преместване на фокуса от държавата към отделния индивид е признато за важна промяна в парадигмата на международните отношения и дисциплините за сигурност.

Специалисти по човешката сигурност посочват важни теми, които служат за основа на теорията и практиката на човешката сигурност.

- Лицето, а не държавата, е поставено като „референтен обект” на сигурността.
- Отношенията между сигурността на държавата и сигурността на хората е засилено.
- Признава се, че заплахите за сигурността идват от многобройни страни и действия отвъд държавните.
- Признава решения отвъд военно естество⁵.

Упражнение 1

Нахвърляйте идеи за актуални видове заплахи за сигурността на нации, хора и общества. Те могат да бъдат международни, регионални, местни и да засягат всички хора или специфични групи.

Таблица 1: Цялостен подход към сигурността

	Държавна сигурност	Човешка сигурност
Референтен обект	Държава	Лица и групи
Заплахи	Външни, военни атаки срещу държавата; структурирано насилие	Физическо насилие, социално-икономически заплахи, заплахи за околната среда, хуманитарни кризи, здравео, обществото, политически зловълия; структурирани и неструктурирани заплахи
Средства	Защита, инвестиция във военни средства; институционализирана защита	Овластяване и защита чрез насърчаване на човешките права и човешкото развитие; институционализирани и не-институционализирани
Замесени страни	Държавни институции	Международни, регионални и национални правителствени и неправителствени организации; държави; хората като активни участници в определяне тяхното благосъстояние

От: „Прилагане на човешката сигурност в справянето с кризи и утвърждаването на мира”

⁵ Глава се базира на тренировъчния наръчник по „Прилагане на човешката сигурност в справянето с кризи и утвърждаването на мира” разработен от Хитоми Куби и Елианна Кониалис за обучение в Туусула, Финландия, 21-23 Април, 2009 г.

Необходимостта от нов подход към сигурността след като се вижда, че традиционните парадигми не могат да отговорят на разнообразието от нови заплахи и обстановки на сигурността. Те включват:

- Промяна от между-държавни към вътрешно-държавни конфликти, особено в ерата след Втората световна война както и конфликти водени от недържавни действащи лица/групи.
- Въздействието на конфликта върху цивилното население като резултат от променящото се естество на конфликта и военния технологичен напредък.
- Поява на нови заплахи за сигурността, включващи заплахи за околната среда и дестабилизиращи заплахи надигащите се в резултат на бедността, липсата на политическо и социално приобщаване, дискриминация, организирана престъпност, заразни болести или тероризъм.
- Провал на международните сили отговарящи за конфликти, особено в Сомалия, Руанда и Балканите.
- Глобализация, в резултат от разбирането, че заплахите (и техните извършители) не непременно уважават държавните граници и че много системи (финансови, транспортни, търговски, пазарни, развиващи, занимаващи се с околната среда) са взаимосвързани и имат нужда от регионално или международно сътрудничество.

В допълнение, ще видим, човешката сигурност може да се разглежда като важен елемент от теорията и практиката на човешкото развитие. Това е защото, въпреки че развитието се занимава с разнообразните нужди на хората както и факторите за развитие, човешката сигурност отделя внимание на така наречените „**злочактивни рискове**”, видовете заплахи, проблеми и трудности, които могат да нарушат, подкопаят или дестабилизираат процеса на развитие и да поставят индивиди и/или групи в състояние на несигурност.

II. Дефиниции и критики

Въпреки че човешката сигурност е приета за важен фактор в развитието на теорията и практиката на сигурността, тя все още няма официално приета дефиниция. Повечето дискусии се въртят около „тесните” срещу „широките” дефиниции на човешката сигурност. „Тесните” дефиниции виждат човешката сигурност главно като *свобода от страха* докато „широките” интерпретации виждат човешката сигурност като *свобода от страха* както и *свобода от нуждата*. Центърът за мир и човешка сигурност дефинира тези две понятия така:

- **Свобода от страх:** защита на индивидите от директна заплаха срещу тяхна сигурност и физическа неприкосновеност, включително различни форми на насилие надигащите се от действията на външни държави, от действията на държавата срещу своите граждани, от действията на групи срещу групи и от действията на индивиди срещу индивиди.
- **Свобода от нуждата:** защита на основните нужди и на икономическите, социалните, културните и обкръжаващите аспекти от живота и поминъка.

Критиците на широката интерпретация се страхуват, че включването на такъв широк спектър от проблеми като заплахи за сигурността, ще доведе до секюритизация на всички проблеми, правейки понятието неясно, неточно и с ограничена аналитична полза. Други смятат, че точно широтата на понятието прави човешката сигурност толкова иновативно и

ефективно средство и че е важно да се развие солидна, аналитична рамка, за да може да се оперира с човешката сигурност успешно.

При идентифицирането на човешката сигурност като допълнителен политически подход към теорията и практиката на развитието, е важно да се приложи широката дефиниция. Така многообразните сектори участващи развиващи дейности (образование, здравеопазване, поминък, инфраструктура) могат да се анализират систематично, за да се идентифицират потенциални дестабилизиращи фактори и да се развие ефективни, превантивни или решаващи стратегии. Човешкото развитие в основата си цели да разшири избора на хората по стабилен и устойчив начин; широка интерпретация на човешката сигурност съответства на този подход тъй като разглежда многобройни заплахи и трудности, служещи да ограничават избора на хората.

Видове човешка сигурност

Докладът на ПРООН дефинира 7 различни вида сигурност, които заедно съставляват човешката сигурност. От обратна гледна точка, докладът организира различните видове заплахи за сигурността, пред които са изправени индивиди и общности, отвъд военните заплахи за националната сигурност. Това са следните категории:

- **Икономическа сигурност:** гаранция че хората имат поминък или предпазна мярка при случай на разрушаване на поминъка (със специален акцент върху бедните, маргинализираните и уязвимите).
- **Хранителна сигурност:** основните хранителни изисквания са изпълнение и достъпът до храна е осигурен (на място са разпределителни системи и цените отразяват местния капацитет на плащане)
- **Здравна сигурност:** достъп до здравни услуги и лекарства и ниско излагане на болести, особено тези, които се лекуват лесно. Превантивни мерки и средства както и санитарни системи и достъп до чиста вода.
- **Сигурност на околната среда:** намаляване риска от природни и човешки катастрофи чрез въвеждането на стандарти, ранно-предупредителни системи и стратегии за справяне с/смячаване на поражения.
- **Лична сигурност:** заплаха от физически, душевни, психологически насилия и/или злоупотреби.
- **Обществена сигурност:** системите за сигурност, които позволяват на общността да се развива и процъфтява, подкрепени от общи ценности и идентичност. Подкрепящите практики изграждат приобщаващ, социален капитал и връзки докато разрушителните обществени практики изграждат идентичност чрез маргинализиране на тези, които са различни.
- **Политическа сигурност:** институции (в частност сектора по сигурността) и лицата/групите, които зачитат човешките права и позволяват политическо участие на всички групи.

Заплахи за тези 7 елемента на човешката сигурност, или човешки несигурности, могат да се появят по всяко време и могат да са дългосрочни и широко разпространени. Широко разпространените заплахи, като големи несъответствия в доходите, неравно

разпределение и достъп до ресурси, нарушения на личната сигурност или заплахи от сили за сигурността, или внезапни и неочаквани заплахи като глад, финансови кризи, пандемии – тези могат да причинят буйни конфликти в стабилни или рискови региони. Такива заплахи, както и личната и обществената несигурност, са рязко изострени по време на насилствен конфликт. Ако не се отговори на по-дългосрочните заплахи за сигурността в след-конфликтните етапи на реконструкция или развитие, съществува риск възобновяване на конфликта в страната или региона. По подобен начин, внезапни, непредвидени или ограничени във времето заплахи могат да възпрепятстват потока на развитие.

Важно е да се отбележи, елементите на сигурността са взаимосвързани и подсилващи се един друг. Икономическата несигурност въздейства върху достъпа до здравни услуги, лекарства и храна, а несигурност в околната среда може да доведе до невъзможност да се произвежда храна и да се продава на достъпни цени. Политическата несигурност може да има осезаемо въздействие върху личната и обществената сигурност, а нарушения на човешките права на някои групи въздейства върху тяхната сигурност във всички други области.

Упражнение 2: елементи на човешката сигурност

Изброете различните видове заплахи за всеки елемент на човешката сигурност.

Включете видове заплахи, които са основни по време на фазите на насилствен конфликт, след-конфликтно възстановяване и развитие. Не забравяйте да помислите за заплахи, които не зачитат държавните граници както и тези засягащи особено или само уязвими или маргинализирани групи. Някои заплахи попадат в повече от една категория.

Вид сигурност	Примери за заплахи за сигурност	Описания на заплахата
Икономическа сигурност		
Хранителна сигурност		
Здравна сигурност		
Сигурност на околната среда		
Лична сигурност		
Обществена сигурност		
Политическа сигурност		

Разгледайте таблицата. Сложете звезда под тези заплахи, които често продължават дори по време на фазите на развитие.

Връзка с утвърждаването на мира

Може да се каже, че **целта на утвърждаването на мира е да се създаде човешка сигурност.**

Инициативата за утвърждаване на мира разграничава между човешка сигурност и утвърждаване на мира като поставя *човешката сигурност* като „понятие за политика”, което разглежда различните нужди, заплахи и уязвимости нуждаещи се от внимание, за да се постигне мир, сигурност и развитие; а *утвърждаването на мира* като „серия от действия” за подобряването на сигурността и стабилността и полагането на основи за устойчив мир.

III. Програмни принципи на човешката сигурност

Разработени са различни групи от принципи на човешката сигурност от комисии, консорциуми и академични институции. Следните принципи се базират на тези, разработени от Центъра за мир и човешка сигурност в университета Science-Po в Париж. Тези принципи бяха избрани, защото допълват принципите на утвърждаването на мира, обсъдени по-рано и защото подчертават допълнителната стойност, която подхода на човешката сигурност внася в практиката и политиката на развитие. Самите принципи се базират на широката дефиниция за човешката сигурност, „свобода от нуждата и страха“ както и седемте елемента на човешката сигурност постановени от ПРООН.

- **Ориентиран към хората подход:**

Човешката сигурност поставя индивида в центъра на политиките, програмите и практиките за сигурност. Това означава, че нуждите, грижите, ресурсите и мненията на самите индивиди са взети под внимание в политиките, програмите и проектите. Също означава, че дава власт на индивида да стане активен деец на промяна в собствения си живот, общност и отвъд.

- **Цялостен и многопосочен:**

Човешката сигурност разпознава, че тъй като заплахите за сигурността са многобройни и преплетени, техните отговори и решения също трябва да бъдат цялостни в подхода си.

- **Между-секторен и съгласуван:**

Човешката сигурност по естество е мултидисциплинарен подход, свързващ сферите на сигурността, утвърждаването на мира, човешките права, след-конфликтното възстановяване и развитието. Този подход може да допринесе към повече съгласуваност сред многото участници и програми заели се да оказват подкрепа. Прилагането на подход към човешката сигурност по време на различните фази на подкрепа (т.е. по време на конфликт, след конфликт, и/или фази на развитие) налага необходимостта да се премине отвъд строги дисциплинарни области.

- **Специфичен за контекста:**

Подобно на утвърждаването на мира, човешката сигурност взема местния контекст, в частност местните нужди, грижи и проблеми, като отправна точка за анализ на човешката сигурност. Работейки на принципа на цялостността, важно е да се анализират регионални, национални и където е уместно, международни, динамики и фактори, за да се установи въздействието на влияния от външен характер върху местното развитие и конфликт.

- **Превенция, защита и овластяване:**

Както беше споменато по-горе, човешката сигурност разглежда рисковете за сигурността и идентифицира потенциални, дестабилизиращи фактори, действия, извършители и проблеми, които са заплаха за сигурността. След това те се анализират и превръщат в превантивни стратегии, за да помогнат на общности и хора/групи да се справят с потенциалните заплахи по-ефективно. Тези процеси включват местни хора/групи в консултацията, развитието и изпълнението на стратегии, в резултат на което се получава ориентиран към хората подход и овластяване.

Чрез тези принципи може да се направляват процесите на намеса в човешката сигурност или да се гарантира, че подхода към човешката сигурност е интегриран в програмирането на взаимодействие за развитие.

IV. Защо човешката сигурност е важна за развитието?

Таблица 2: Сравнение между човешката сигурност и човешкото развитие

	Човешко развитие	Човешка сигурност
Есенция на дефинициите	Разширяване изборите на хората са икономически, социални, културни или политически (Mahbub ul Haq)	Хората имат възможност да упражняват своите избори свободно, като им се гарантира, че възможностите в резултат на днешния напредък, няма да бъдат загубени утре
Ценности	Благосъстояние	Сигурност, стабилност, устойчивост и ползите от развитието
Ориентация	Върви напред, прогресивна и е „Заедно вървим нагоре”	Следи кой е изоставен на индивидуално ниво: „Разделени вървим надолу”
Време	Дългосрочно	Комбинираща краткосрочни мерки за справяне с рисковете с дългосрочни превантивни мерки
Общи цели	Растеж в условията на закон, равенство и справедливост. Увеличаване на изборите и възможностите хората водят живот, който ценят.	Застраховка срещу спад в сигурността. Идентифициране на рисковете, превантивното избягване чрез справяне с коренните проблеми, подготовка за смекчаване и омекотяване при бедности
Цели на полза	Овластяване, устойчивост, равенство и справедливост и продуктивност	Защита и насърчаване на човешкото оцеляване (свобода от страха), ежедневието (свобода от нужди) и избягването на унижения (достоеен живот)

От: Tadjbakhsh, *HDR Networks*, February 2008 Issue

Човешката сигурност свързва двете областите на сигурността и развитието, сектори и фази, които често са концептуализирани и програмирани отделно. Разглежда различните видове реални и потенциални заплахи, които, оставени без надзор и внимание, могат да застрашат процесите на развитие или да ги върнат назад.

Прилики и разлики

Подходите към човешката сигурност и развитие имат много прилики: и двата са фокусирани върху *хората* като основна референтна точка; и двата са дългосрочни и се планират в съответствие с това; и двата касаят маргинализираните и тези изключени от развитието; и двата са многопосочни – **развитието се занимава с обхвата на нуждите и факторите в бедността, които трябва да се установят, за да могат хората да реализират своя потенциал, докато човешката сигурност следи за различните рискове, които биха попречили на този процес.**

Двата подхода неизбежно се и различават, което им позволява да се допълват и гарантира, че няма припокриване на мандати или ресурси. Разликите се състоят от:

- **Ориентация:** Човешкото развитие се фокусира върху прогреса и експанзията на изборите на хората, докато човешката сигурност следи за рисковете, които застрашават избора и развитието.
- **Времева рамка:** Въпреки че и двата подхода се отнасят към дългосрочно, устойчиво развитие, появата на „злокачествени рискове” означава, че подхода към човешката сигурност трябва да може да се справя с внезапни, краткосрочни кризи.

- **Фокус:** Докато развитието се стреми към растеж в условия на закони, ред и справедливост, гарантирайки че маргинализираните, бедните и уязвимите групи не са изключени и имат полза от процеса на развитие, човешката сигурност следи за определени заплахи и рискове, пред които са изправени горепосочените групи особено по време на криза или периоди на нестабилност (спад в сигурността).
- **Обхват:** Въпреки че засяга широк спектър от проблеми, човешката сигурност в основата си следи за заплахи към основните нужди и свободи, докато човешкото развитие е много по-широкообхватно, преминавайки отвъд основните нужди, за да се занимае с качеството на живота.
- **Политика:** Политиките на човешкото развитие се водени от овластяване, устойчивост, ред, закон и справедливост и продуктивност, докато политиката на човешката сигурност се фокусира върху защитата и оцеляването (свобода от страха), основните нужди (свобода от нуждата) и се занимава с основни унижения и нарушения.

Допълнителна стойност

Под човешката сигурност се има предвид „гаранция, че процесите и резултатите от развитието не подлежат на риск”. По този начин се търси начин да се гарантира, че постиженията на човешкото развитие са устойчиви и обезпечени, и не са подкопани от заплахи или рискове. „Злокачествените рискове”, които могат да застрашат или дестабилизируют процес на развитие са широки и многообразни. Могат да включват конфликти, природни бедствия, замърсяване, финансови кризи, заболявания, обедняване или други заплахи. Човешката сигурност, като човешкото развитие, е и цел, и подход.

„Ако Човешкото развитие е за хората и увеличаването на гамата от избори да водят пълноценен живот, Човешката сигурност разпознава условията, които застрашават оцеляването, продължаването на ежедневието и достойнството на човека. Тя е гарант за продължаването на Човешкото развитие, и негова предпоставка както и приоритизация на неговите най-спешни нужди. Фокусирайки се върху „негативите”, човешката сигурност допълва „позитивите” на подхода за развитие; заедно, двата подхода дават по-цялостно, реалистично и ефективно средство за създаване и изпълнение на устойчиви програми за развитие”.

V. Интегриране на човешката сигурност в различните фази на програмиране и проектните цикли

Припомнете си отново петте принципа на човешката сигурност. Как могат да бъдат мобилизирани по време на съставянето на програма за развитие? Тази част на главата разглежда различните фази на планиране и изпълнение на програмата за развитие, въвеждайки няколко средства за интегриране на подхода на човешката сигурност в дейността по развитие.

1. Фази на планиране, изследване и анализ

Тези фази се подемат за да се:

- Установят системи за консултация и участие и процедури, които да подчертаят нуждите, проблемите и капацитета на засегнатите общности.
- Идентифицират несигурностите на базата на изявени нужди и проблеми.
- Развият приоритети.
- Идентифицират коренните причини за несигурностите и между-секторните връзки
- Развият превенция и стратегии, които да са гарантират ориентираност към хората и овластяване.

- Подчертаят и включат различни хора/групи.

По време на планирането, изследването и анализа на програмата за развитие или утвърждаване на мира, се прави широк анализ с цел да се разбере по-добре местния контекст, още наричан „анализ на ситуацията” или „анализ на конфликта”. Подобно на анализа на конфликта от първа глава предназначен за програми за утвърждаване на мира, този анализ разглежда:

- *Профилът* на страната или региона, за която е намесата, което включва физическа география, социално-икономическа статистика, политически и икономически структури и културни традиции.
- *Причините* за конфликта или възможностите за усилване на развитието.
- *Участниците в конфликта*, включително причинителите на конфликта, маргинализираните или отрязаните от програмите за развитие или утвърждаване на мира групи и капацитета на местните хора/групи/организации.
- *Динамиката*

Преценка на нуждите на човешката сигурност

Преценка на нуждите на човешката сигурност се използва да се идентифицират явните нужди, проблеми и уязвимости на засегнатата общност чрез методи на участие; това гарантира, че програмата за развитие е ориентирана към хората и е адекватна спрямо съответната ситуация. Използва се също за идентифициране на съществуващи капацитет и ресурси, така че програмите се изграждат върху тях и насърчават местно участие. И накрая, преценката развива превантивни стратегии в допълнение към стратегиите за справяне с нуждите на хората, за да се гарантира, че „злокачествените рискове” за взети под внимание.

Цели:

- Да се идентифицират уязвимите групи и положението, в което се намират
- Да се идентифицират факторите/причините и коренните причини, които допринасят за несигурността и/или уязвимостта
- Да се преценят съществуващи нужди, капацитет и ресурси
- Да се увеличи осведомеността за рисковите фактори и уязвимости и техните последствия.
- Овластяване на индивиди и общности да бъде част от процеса

Как се различава това от ориентирана към развитие преценка на нуждите?

Упражнение 3: Преценка на нуждите/уязвимостите на човешката сигурност

Заплахи	Нужди/уязвимости									Съществуващи капацитет
	Местни			Национални			Регионални			
	Пол	Възраст	Статус	Пол	Възраст	Статус	Пол	Възраст	Статус	
Икономически	Пример			Пример			Пример			Пример
Хранителни	Пример			Пример			Пример			Пример
Здравни	Пример			Пример			Пример			Пример
Околна среда	Пример			Пример			Пример			Пример
Лични	Пример			Пример			Пример			Пример
Обществени	Пример			Пример			Пример			Пример
Политически	Пример			Пример			Пример			Пример

Заплахи	Нужди/уязвимости									Съществуващ капацитет
	Местни			Национални			Регионални			
	Пол	Възраст	Статус	Пол	Възраст	Статус	Пол	Възраст	Статус	
Икономическа увеличение на бедността безработицата. Средствата държавната икономическа организирана икономическа пре	-липса възможност за увеличение на бедността домакинства, чиито жени -нелегални икономически мрежи на местно ниво			-военна икономика -няма мрежа от социални грижи -нелегални икономически мрежи на национално ниво			-Регионална икономическа нестабилност -регионални икономически мрежи -липса на регионална интеграция за отслабване на икономически сътресения			-земеделски преработващи преводи
Хранителни -глад -недостиг на храна -колапс на хранителни запаси	-недохранване (особено момичета, невръстни -липса на достъп до храни -колапс на местните			-неспособност на държавата да достави справедливо разпределение на храната -разрушение на търговията/търговски пътища			-разчитане на външни хранителни помощи -бунтове -злоупотреба с хранителни помощи			Пример
Здравни -болести -опасна храна -опасна вода	-разпространение на въздействие върху деца -липса на достъп до грижи, особено при жените/момичета -повече болести свързани водата			-липса на здравни услуги душевноболни -колапс на услуги за женското здраве			-разпространение на болести отвъд граници -липса на между-агентни здравни стратегии			-здравни практики местното/коренното население, системи подкрепа
Околна среда -нелегална експлоатация природни ресурси -замърсяване -природни бедствия	-липса на вземане на относно местни ресурси -опасна среда на живеещи -замърсяване на водни запаси			-липса на системи за предупреждение/реакция -неразвити законодателни системи за управление на местните ресурси			-Замърсяване на регионалните водни системи -липса на регионални системи за ранно предупреждение			-адаптивни стратегии -естествени механизми съвземане -практики на коренното население -защита на околната среда
Лични -държавно насилствено изтезаване на деца агенти -повече престъпници -насилие на полова основа -изместване	-липса на защита за деца/жени – деца войници насилие на полова основа			-колапс на върховенството на закона -напрежение между изместени и обществени домакини (негодувания) -липса на услуги за споразумение/рехабилитация			-регионална нестабилност или немеса -напрежение между изместени и обществени домакини (негодувание)			Пример
Обществени -между-групово насилие -изключване -нарушаване на права	-загуба на традиционни вързки, ценности			-липса на законодателни рамки за културни/малцинствени права -липса на способности за защита на уязвимите			-разпадане на междугрупови гранични, етнически междуетнически -липса на регионална социална съгласуваност			-адаптивни стратегии -механизми за -традиционни механизми за подкрепа
Политически -безнаказаност	-корумпирани местни чиновници			-липса на върховенство на закона			-липса на регионална гражданско общество			-мрежи на гражданското общество

-корупция	-нефункциониращо/слабо гражданско общество	-нарушаване на човешки права -липса на добро управление	-липса на регионални механизми/санкции злоупотреби с човешки права	общество (международно) Местно ръководство
------------------	--	--	---	---

Адаптирано от: Прилагане на човешката сигурност в справянето с кризи и утвърждаването на мира

Схема за между-секторна съгласуваност

Това средство за планиране има за цел да подобри политическата и програмна съгласуваност между секторите участващи в програмата за развитие. Схемата е важна, защото подчертава потенциалните въздействия, не само върху потребителите и тяхната среда но и върху други програми, проекти и дарителски намеси. Средството подчертава как:

- Намеси в един сектор може да имат негативни въздействия върху други сектори
- Съгласуваността е необходима, за да се ограничат и адресират външните, негативни въздействия.
- Да се умножат позитивни въздействия върху други сектори
- Да се идентифицират и капитализират отправни точки на сътрудничество и интеграция между сектори, програми и участници.
- Да се споделят знание, научените уроци и експертиза.
- Да сме по-ефективни в намирането и събирането на ресурси и как да избягваме повторения.

Упражнение 4: Схема за между-секторна съгласуваност

Вид сигурност/сектор	Програма за развитие	Потенциално въздействие върху човешката сигурност/други сектори	
		Позитивна	Негативна
Икономическа	Микрокредитни схеми	Хранителна сигурност – увеличение на хранителната продукция	Конкуренция между групите получателки групите не-получателки
Хранителна /телен	Инициативи на общности за градинарство, зеленчукопроизводство	Увеличение на икономическите приходи на тези, които продават стоки	Конкуренция с други производители или традиционни производители, или определени стоки
Здравна	Възстановяване на здравната система	По ниски степени на заболяемост, смърт при невръстните бебета	Подмяна на Държавната отговорност за здравните грижи
Околна среда	Постигане на стандарди за околната среда	Намаляване на замърсяването и увеличение на хранителна сигурност	Игнориране на земеделските традиции или налагане на стандарти, които е трудно да се покриват

Лична			
Обществена			
Политическа			

Адаптирано от: Прилагане на човешката сигурност в кризисното управление и утвърждаването на мира

2. Фаза на изпълнение

Най-важните принципи и практики, които трябва да се приложат по време на изпълнителната фаза на програма за развитие на човешката сигурност са:

- **Подходи на участие:** гарантира се значимо участие на местното население, включително на маргинализираните и най-уязвимите.
- **Изграждане на местен капацитет:** надграждане върху местните ресурси и капацитет както и овластяване на местните общности, за да се идентифицират и адресират техните несигурности.
- **Собственост на местното население върху решенията и дейностите:** преобразуване на значимото участие в действителна собственост като се гарантира, че местните участници разбират и имат залог в процеса.

Специфични походи за участие (техники, методи, практики) са описани в детайл в глава 6, Медиация.

3. Как да се интегрира човешката сигурност в оценяването и преценката на въздействие

Подобно на програмите за развитие, намесите в човешката сигурност трябва да бъдат правилни оценени, за да се види дали са постигнати целите и да се определи размера на въздействие, не само върху потребителите но и върху по-широките групи (в съответствие с фокуса върху страни от външен характер). Определянето на въздействието от програмите за човешката сигурност е предназначено да подобри програмното планиране и реакции, съгласуваността между различните секторни подходи и да допринесе за по систематизиран подход към несигурностите.

Това е средство за събиране на доказателства, един елемент от оценката на по-широкото въздействие, което се фокусира върху въздействието на програмата за развитие върху различни групи от хора (потребителни, външни страни, различни общности, т.н.) Средството трябва да се допълни от оценка на въздействието на програмата върху различни сектори и намеси от други лица/групи работещи за развитие.

Упражнение 5: Оценка на въздействието на програмите за човешката сигурност

Целева група	Позитивно въздействие	Причини	Негативно въз	Причини
Жени				
Мъже				
Селско население				
Градско население				
Бедно население				

Богато население				
Средна класа				
Религиозни малцинства				
Възрастни хора				
Деца				
Младежи				
Специални нужди				

Адаптирано от: Прилагане на човешката сигурност в кризисното управление и утвърждаването на мира

Източници:

- Human Security Gateway <http://www.humansecuritygateway.com/>
- Commission on Human Security Website <http://www.humansecurity-chs.org>
- Comprehensive Training Manual: Applying Human Security in Crisis Management and Peacebuilding

Глава 5: Справедливост по време на преход

Цели:

Целта на следната глава е да помогне на работещите за утвърждаването на мира и развитието да:

- **Се справят с проблеми със справедливостта по време на преход в програмите и дейностите в собствените им страни.**
- **Да се обучат в интегрирането на подход за справедливост по време на преход в програмите за утвърждаване на мира и развитието.**
- **Да се повиши осведомеността за механизмите на справедливостта по време на преход**

Съдържание:

- **Какво е справедливост по време на преход?**
- **Страни в преход**
- **Цялостен подход**
- **Мерки за справедливост по време на преход**
- **Развитие на инициативи за справедливост по време на преход**
- **Случаи на справедливост по време на преход**
- **Интегриране на подход за справедливост по време на преход в програмите за утвърждаване на мира и развитието**

I. Какво е справедливост по време на преход?

Справедливост по време на преход е подход към системни или масирани нарушения на човешките права, който дава и обезщетение на жертвите, и създава или подобрява възможности за преобразуване на политическите системи, конфликтите и други условия, които са били повод за злоупотреби. Справедливостта по време на преход се занимава с последствията от масирани злоупотреби с човешките права. Фокусира се върху начини и средства за справяне с такива последствия, за да постигне устойчив мир.

Справедливостта по време на преход се отнася към редица от мерки, които обществото може да вземе, за да се справи с последствията от широко разпространени или системни злоупотреби на човешките права в процеса на премиване от конфликт или потисничество към мир, демокрация, върховенство на закона и зачитане правата на индивида и колектива. По време на такива преходи, обществата конфронтират болезнените последствия или бреме от миналото, за да постигнат цялостно чувство на справедливост за всички граждани, да създадат или възобновят гражданското доверие, да помирят хора и общности и да предотвратят бъдещи злоупотреби.

Справянето с оскърбителното минало, изграждане на мир за бъдещето

Подходът за справедливост по време на преход разпознава две цели в справянето с последствията от систематични или масирани злоупотреби.

1. Да се постигне някакво ниво на справедливост за жертвите.
2. Да се подсилят възможностите за мир, демокрация и помирение.

За да се постигнат тези две цели, мерките за справедливост по време на преход често комбинират елементи от:

- наказателното правосъдие
- възстановително правосъдие
- социално правосъдие

Справедливостта по време на преход не е специална форма на справедливост. По-скоро това е справедливост, адаптирана към често изключителните условия, под които обществата преминават през трансформация отдалечавайки се от времена, когато злоупотреби с човешките права са били в реда на нещата. В някои случаи, тези трансформации се случват внезапно и имат очевидни и дълбоки последствия. В други случаи, може да отнеме десетилетия.

II. Страни в преход

Справедливост по време на преход

В края на осемдесетте и началото на деветдесетте, политическият преход, през който минават Източна Европа и Латинска Америка, включва в дневния си ред въпроса за справедливостта. По това време защитниците на човешките права са загрижени как да се отвърне на систематичните злоупотреби от предишните режими и същевременно да се подсили политическата трансформация. Тези промени са наречени „преход към демокрация“, затова въпросната под-дисциплина се нарича „справедливост по време на преход“.

Мерките за справедливост по време на преход, които се взимат са:

- завеждане на дела, обикновено срещу лидерите на режима

- инициативи за казване на истината като публично отваряне на държавни архиви и основаване на официални комисии, които да установяват истината.
- Програми за компенсация на жертвите.
- Проверки на държавните чиновници, особено (но не само) на членове на силите за сигурност.

Разпознаване на нарушения на човешките права

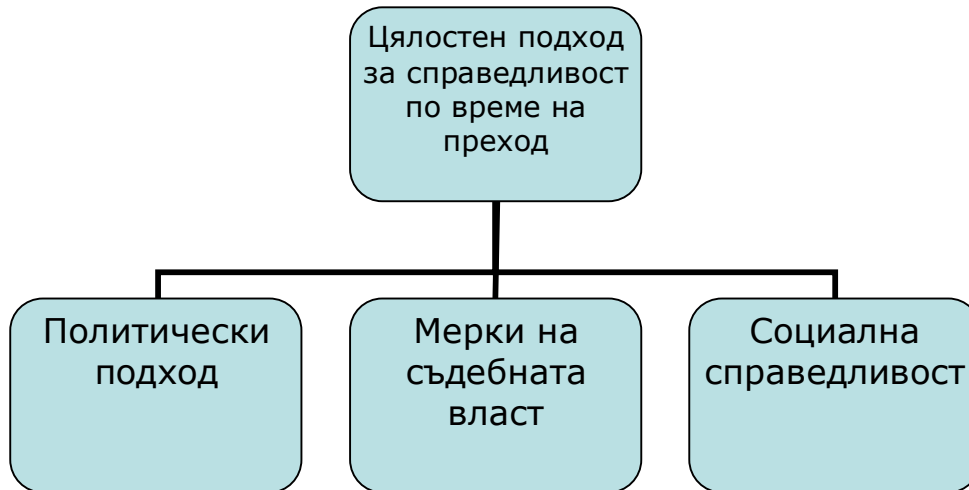
Справедливостта по време на преход се появява като част от разбирането, че към системните и масирани злоупотреби трябва да се подходи специфично, а именно да се вземе под внимание и миналото, и бъдещето: **мерките за справедливост по време на преход целят да компенсират жертвите, но и да предотвратят подобни, бъдещи такива.** Дългосрочните цели на мерките за справедливост по време на преход са да се насърчи мира, демокрацията и помирението, с идеята че тези условия помагат за предотвратяването на подобни, системни и масирани нарушения на човешките права.

III. Цялостен подход

Въпреки че контекста на прехода винаги включва много морални, юридически и политически дилеми, тези възникващи от системни или масирани нарушения на човешките права могат да бъдат сред най-чувствителните и трудно преодолими. **Политическият** баланс на силите често е деликатен; наследяващите правителства може да не са склонни да търсят широко обхватни инициативи за справедливост по време на преход – а може и да са неспособни на това, без да изложат на риск своята собствена стабилност.

Неминуемо след масирани нарушения, интересът към **наказателното правосъдие** заема централно място и заради нуждата да се държат под отговорност извършителите на нарушенията, и заради присъщия драматизъм по време на съдебните дела. Такъв е случаят в Аржентина, където обществеността е прикована от съдебните процеси на военните лидери на хунтата в ранните години на осемдесетте. Но наказателното правосъдие може да срещне много проблеми, ако се прилага самостоятелно в търсенето на справедливост. Особено при случаи на масирани злоупотреби като геноцид може да има десетки или стотици хиляди жертви и извършители. Как могат да бъдат съдени справедливо толкова много хора едновременно? Освен това, съдебната власт може да не функционира след като е възможно мнозинството от полицията, прокурорите и съдиите да е твърде слабо или корумпирано или твърде малко на брой, за да може и да има желанието да действа в полза на обществения интерес и да гарантира правото на справедливост на жертвите.

Освен проблема дали мерките на съдебната власт имат капацитета да осигурят компенсации за системните и масирани нарушения на човешките права, съществува и въпроса дали са адекватно подготвени да го направят. Истината е, че подхода за справедливост по време на преход оперира с убеждението, че не са. Многото проблеми, които произтичат от минали злоупотреби са често твърде сложни, за да бъдат разрешени само от съдебни мерки – като процесите. След две десетилетия на практика, опитът показва, че за да бъде ефективен, подхода за справедливост по време на преход трябва да бъде цялостен. Тоест, трябва да се състои от няколко инициативи, които се допълват и подсилват.

IV. Подходи за справедливост по време на преход

- **Наказателно преследвания:** съдебни разследвания на отговорните за нарушения на човешките права. Заведените дела често отдават най-голяма стойност на разследванията на тези, считани за най-отговорни за масови или системни престъпления.
- **Комисии по откриване на истината:** специални комисии за събиране на сведения създадени в и оторизирани от правителства с единната цел да разследват и докладват за ключови периоди на злоупотреби от близкото минало. Те често дават препоръки за тяхното отстраняване и предотвратяване в бъдещето.
- **Програми за компенсация:** държавно спонсорирани инициативи, които целят да допринесат към поправката в голям мащаб на материалните и морални последици от минали злоупотреби, преживени от определени класи жертви. Те обикновено предоставят някаква смесица от материални и символични компенсации на жертвите.
- **Реформа на системата за сигурност:** състои се от програми с широк обхват на действие с цел да трансформират военните, полицейските, съдебните и други свързани, държавни институции от инструменти на репресия и корупция в инструменти за обществени услуги и интегритет.
- **Памет за миналото:** музеи, паметници и други средства за опазване на колективната памет за жертвите и за поддържане на морално съзнание за злоупотребите в миналото с цел да се изгради щит срещу евентуални повторения.

Как подходите за справедливост по време на преход работят заедно?

Практически и концептуално, различните подходи за справедливост по време на преход функционират най-добре заедно. Това става ясно, когато се помисли за възможните последици от изпълнението на кой да е от тях поотделно.

Без казване на истината, реформа на институциите или компенсации, наказването на ограничена група от извършители на престъпления може да се види като търсене на изкупителна жертва, или форма на политическо отмъщение. Ако се каже истината, без да се положат усилия в другите насоки (наказване на злоупотребителите, реформиране на институциите и компенсации за жертвите) тя не звучи като нищо повече от думи. Усилия за опазване паметта за миналото, също е вероятно да изглеждат повърхностни и неискрени, когато не се допълват от по-здрави мерки. Компенсации без връзка към другите мерки за справедливост по време на преход може да се възприемат като „кървави пари” – опит да се купи мълчанието или неохотното съгласие на жертвите. По подобен начин, реформа на институциите, която не е подкрепена от мерки за задоволяване основателните очаквания на жертвите за справедливост, истина и компенсации, е не само неефективна от гледна точка на отговорността, но е и малко вероятно да е успешна.

Да се вземат такива мерки в добре подбрани схема и ред може да се окаже трудно. Има няколко общи правила, които трябва да се споменат:

- **Максимизират се допълненията, а се минимизират противоречията:** мерките за справедливост по време на преход трябва да се структурират по такъв начин, че да се извлекат възможно най-много ползи от взаимодействието им, а конфликтите и противоречията между тях да се доведат до минимум.
- **Ясни взаимовръзки:** връзките между споменатите не трябва да бъдат твърде неясни или твърде сложни, защото това би имало обратен ефект, спирайки обществените участие и подкрепа.
- **Запазване на мира и демокрацията:** различни мерки за справедливост по време на преход е най-добре да са подредени по начин, който опазва и подсилва основните елементи на самия преход – мира и демокрацията -, без които всички възможности за справедливостта по време на преход може да намалят обхвата и качеството си.

V. Развитие на инициативи за справедливост по време на преход

В днешно време, справедливостта по време на преход е разнообразна и жива област на развитие. В растежа си, тя намира общи точки с социалната справедливост както и сферите на решаването на конфликти, утвърждаването на мира, памет за миналото и други.

Тъй като контекста на прехода се е изместил от пост-авторитарни общества като Аржентина и Чили към пост-конфликтните общества на Босна и Херцеговина, Либерия и Демократична Република Конго, новите практически трудности принуждават сферата на справедливостта по време на преход да измени и разшири своите граници. Етническото прочистване и изместване, реинтеграцията на бивши бойци, помирение между общностите и ролята на справедливостта в утвърждаването на мира – всички тези нови фактори са от значение за практиките на методите за справедливост по време на преход. Реинтеграцията на бивши бойци, например, е важен въпрос по няколко причини: първо, между тези хора може да има извършители или главни ръководители на масирани нарушения на човешките права. Второ, по принцип, бившите бойци често получават пари и обучение за работа като мотиви за разоръжаване, докато жертвите обикновено получават малко или нищо, което да им помогне да изградят живота си наново. Такива дисбаланси са морално осъдителни както и неразумни. Те могат да подхранят негодуванието и нежеланието на общностите да реинтегрират бивши бойци, което може да застраши пост-конфликтната стабилност.

Географски погледнато, контекста на прехода се премества от Латинска Америка и Източна Европа към Африка и Азия, което дава повод на практиците на справедливост по време на преход да се ангажират с **местни – понякога наричани „традиционни” – мерки за справедливост**“. Тези процеси предлагат важни допълнения към справедливостта по време на преход. В някои страни като Сиера Леоне и Уганда, обществата може да предпочитат традиционни ритуали, за да насърчат помирение между воюващи фракции или да реинтегрират бивши бойци. В такива случаи, ролята на справедливостта по време на преход е да гарантира използването на цялостен подход – такъв, който може да включва ритуали, но и нито да изключва възможността за наказателно правосъдие за най-отговорните за сериозни престъпления, нито изпълнението на други мерки за справедливост като например компенсации.

Глобално погледнато, от Австралия и Съединените Щати до Гватемала и Южна Африка, социалните движения са адаптирали подходите на справедливостта по време на преход, за да постигнат обезщетения за последствията от системните несправедливости. Тези движения често фокусират своите усилия върху злоупотреби свързани с дългосрочни изключвания, генерирани от социално-икономически, расови или полови неравенства, вместо физически злоупотреби като убийства и принудителни изчезвания, които са в основата на много от ранните усилия за справедливост по време на преход.

Тъй като областта се е разширила и разнообразила за последните двайсет години, положени са важни основи за международното право. Една част от правното основание на справедливостта по време на преход проследява своето начало до решението на Интер-американския съд на човешките права през 1988 г., когато в делото на Веласкез Родригез срещу Хондурас се установява, че всички държави имат четири фундаментални или минимални задължения към сферата на човешките права. Те са:

- Да взимат разумни мерки за предотвратяване на нарушения на човешките права.
- Да провеждат разследвания, ако се появят нарушения.
- Да налагат уместни санкции на отговорните за нарушенията.
- Да гарантират компенсации а жертвите на нарушенията.

Същината на решението е изрично подчертана от последвалата правна наука на съда и безусловно утвърдена и подкрепена от правната наука на Европейския съд на човешките права и организации на ООН като Комитата по човешките права. Също така е директно вградено в много важни документи на ООН като докладите от 1997, 2004 и 2005 години на специални кореспонденти за борбата с безнаказаността и в доклада от 2004 г. на Генералния секретар „Върховенството на закона и справедливостта по време на преход в конфликтни и след-конфликтни общества”. Създаването на Международен наказателен съд също е важно, тъй като указът на Съда съхранява държавните задължения от изключителна важност за борбата срещу безнаказаността и за зачитането на правата на жертвите.

VI. Случаи на справедливост по време на преход

Упражнение 1:

Целта на упражнението е да се разгледа ролята, която изпълняват механизмите на справедливостта по време на преход в различни страни, които са претърпели конфликт и да се разпознаят трудностите на хората и нарушенията на човешките права.

Участниците изучават ролята, която справедливостта играе в след-конфликтния период и прилагат своето знание за индивидуалните човешките права към колективните човешки права на обществото докато разглеждат случаи на нарушения на човешките права.

Участниците се разделят на 3 малки групи и обсъждат по един случай. След това докладват наученото на останалите:

- Кои са факторите, които водят страната до конфликт?
- Какви са причините за изпълнението на различните механизми на справедливостта по време на преход във всеки от случаите? Как съответната култура и фактори в конфликта влияят на избора на механизми?
- Какви са последствията от травмите, които хората получават в резултат от нарушенията на човешките права?

СЛУЧАИ.....

Справедливост по време на преход и работа за развитие

Упражнение 2:

Интеграцията на подходи за справедливост по време на преход в програмите за развитие е важна за хората занимаващи се с хуманитарна и развиваща дейност. Това упражнение кара участниците да се замислят как да интегрират подходите в програми за равенство между половете, човешката сигурност и демократизацията.

.....

VII. Интегриране на подходи за справедливост по време на преход в програми за развитие и утвърждаване на мира

Основни теми за размисъл

Ефективните утвърждаване на мира и превенция на връщане към конфликт зависят от много фактори: политически, икономически, социални и фактори от сигурността. Един от факторите, който понякога се пропуска в периода след конфликта са последиците от масирани злоупотреби с човешките права. Сферата на справедливостта по време на преход се фокусира върху начините и средствата за справяне с такива последиствия. В случай на провал, се застрашава постигането на устойчив мир.

Справедливостта по време на мир се отнася към редица подходи, които обществата възприемат, за да се справят с последиците от широко разпространени или системни злоупотреби с човешките права докато преминават от период на конфликт или потисничество към мир, демокрация, върховенство на закона и зачитане на индивидуалните и колективни права.

Подемайки такъв преход, обществата трябва да се изправят пред болезнените последиствия или бreme от миналото, за да постигнат цялостно чувство за справедливост на всички граждани, да установят или подновят гражданското доверие, да помирят хора и общности

и да предотвратят бъдещи злоупотреби. На разположение е разнообразие от подходи, които могат да помогнат на накрънените общества да започнат наново.

Тези подходи са и **съдебни и извън-съдебни**. Те се стремят да покрият различните измерения на справедливост, които могат да лекуват рани и да допринесат за възстановяването на обществото. Справедливостта по време на преход заема реалистична гледна точка на трудностите, пред които са изправени обществата излизаци от конфликт или потисничество и оценява техните уникални културни и исторически контексти, без да позволи действителности да служат като извинения за бездействие. Всички заинтересовани страни в процеса на преход трябва да се консултират и да участват в създаването и изпълнението на нови политики за справедливост по време на прехода.

Упражнение 3:

Разделете се на 3 малки групи и обсъдете как да интегрирате подходи за справедливост по време на мир в различни програми, които утвърждават мира в след-конфликтни държави. След това нека групите докладват своите идеи на останалите.

1. Реформа на системите за сигурност

Подход зачита справедливостта в реформа на системите за сигурност (РСС) при експертни методи от сферата на справедливост по време на преход, за да се справят последствията от масирани и сериозни злоупотреби и разбира, че конфронтирането и игнорирането на миналото допринасят за по-успешната реформа. Четири измерения на реформата са особено важни за трансформирането на злоупотребяващи системи за сигурност:

- Изграждането на механизми за ефективно следене за отговорността за минали и настоящи злоупотреби особено в процесите на проверки, външното наблюдение (парламент, съдебна власт, министерства, медии, определени наблюдателни комитети, т.н.) и вътрешната дисциплина, за да се санкционират минали нарушения и да се попречи на бъдещи такива.
- Приобщаване на всички граждани, особено жертвите на потисничество, на злоупотреба, чрез гарантиране тяхното участие в самия процес на РСС; изграждане на тяхно представителство пред състава на сектора за сигурност и овластяване на жертвите да научат, правят достойствие и привеждат в действие своите правни нужди като граждани в лицето на сектора за сигурност.
- Насърчаване на легитимността на сектора за сигурност, за да се преодолеят фундаментални липси на доверие, характерни за времена последвали периода на сериозни злоупотреби; изграждането на доверие включва не само реални реформи (като прилагане на ефективни процеси за търсене на отговорност и адекватна репрезентация), но и вербални и символически реформи, които да утвърдят ангажираност да се преодолеят последствията от злоупотреби и да насърчат демократичните норми и ценности.
- Повишена вътрешна съгласуваност в и извън РСС с други мерки за справедливост по време на преход като наказателни дела, казване на истината и компенсацията да се увеличи тяхната ефективност.

Групова работа:

Обсъдете и докладвайте кои проблеми свързани с справедливостта по време на преход са необходимо да се вземат под внимание в програми за РСС. Обърнете внимание на

примерите и изброете други подобни проблеми.

Примерни въпроси относно програми за РСС:

- *Какви усилия се полагат в РСС, за да се преодолее културата на безнаказаност и да се основат ефективни механизми за търсене на отговорност и за минимизиране на настоящите злоупотреби?*
- *Какво усилия се полагат в РСС за да се постигне приобщаване на всички граждани, особено жертвите и други маргинализирани групи?*
- *В допълнение към механизмите за търсене на отговорност и усилията за приобщаване на всички граждани, взети ли са мерки за вербално и символно реформи с цел популяризиране на легитимността на системата за сигурност?*
- *Какви усилия се полагат, за да се гарантира вътрешната и външната съгласуваност на програмите за РСС с другите усилия за постигане на справедливост по време на преход като наказателното правосъдие, комисии за истината или компенсационни програми.*

2. Укрепване на демокрацията и участието на гражданското общество

Демокрацията, по дефиниция, е основната цел на прехода. Едно от най-важните и предизвикателства при конфронтация след-конфликтно общество в преход е възстановяването на вярата в държавните институции. Правителство, което заема позицията по отношение на извършителите на минали злоупотреби демонстрира, че е ангажирано да опази върховенството на закона да въздаде справедливост. Правителство, което поставя миналото на дневен ред създава ценности на откритост и прозрачност, вместо мълчаливо, или изрично осъжда секретността и потискането на информация характерни за предишния режим. В територии, където държавните институции са служели като гаранция за потисничество, изграждането на доверие в държавата изисква промяна в начина, по който тези институции са представени. Как една нация се справя с миналото си има дълготрайни последици за настоящето. Често се съди за успеха на новия режим, и от местни и международните общности, по начина на третиране на миналото – как жертвите и извършителите са третирани от гледна точка на самите тях, как се третират помежду си, както е виждането по въпроса на обществото като цяло.

Групова работа:

Обсъдете и докладвайте какви проблеми свързани с справедливостта по време на преход трябва да се вземат под внимание в програмите по демокрация и гражданско общество. Разгледайте примерите и изброете колкото се може повече други.

Примерни въпроси за укрепване на демокрацията и гражданското общество.

- *Държавата бори ли се срещу безнаказаността на нарушения на човешките права в миналото?*
- *Имало ли е съдебни процеси по повод нарушения на човешките права?*
- *Тежестта по доказване върху жертвите ли лежи или върху извършителите?*
- *Жертвите подали ли са оплаквания в съда? Ако да, какви отговори са получили?*
- *Как установяването на фактите относно минали зверства, например комисии за истината, може да укрепят демокрацията? Чрез разкриване на причини и последици от минали конфликти? Реформи на конституцията, правната система и институциите с цел консолидиране на демократичните практики?*

3. Овластяване на жените

Мирните процеси и процесите на политическа промяна, които подтикват към или основата на периодите на преход са дълбоко разделени от гледна точка на пола. Е докато жените често са начело на мирните инициативи по време на конфликт, мъже, а не, ако изцяло, водят преговори за мирни споразумения. Често формите на търсене на отговорност приложени в след-конфликтна/след-режимна среда имат тенденцията да отразяват половите предразсъдъци, които се появяват в предишния контекст и които покриват нуждите на жените.

Групова работа:

Обсъдете и докладвайте за проблеми свързани с справедливостта по време на преход. Трябва да се вземат под внимание в програми отнасящи се към овластяване на жените. Разгледайте примерите и изброете колкото се може повече други.

Интегриране подходи за справедливост по време на преход в програми за овластяване на жените

- *Пример: нуждите на жените взети ли са под внимание в съставянето на механизми за търсене на отговорност в след-конфликтно и след-режимно общество?*
- *Кои са формите на и как действа насилието на полова основа по време на преход?*
- *Какви роли играят жените в конфликта (жертви, извършители, бойци, активисти)?*
- *Сексуалното насилие, специално изнасилването, смята ли се правно за престъпление и в, и извън средата на конфликт?*
- *Какви са различията в опита на мъже и жени при взаимодействие със съдебната система?*

Извори:

- IFP publications on transitional justice http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/democratisation_and_transitional_justice.php
- *The Road to Peace: A guide on local and transitional justice.* The advocates for Human Rights <http://discoverhumanrights.org/3e4d356b-9922-4a97-afa7-918957e53e86.html?NodeId>
- ICTJ publications <http://www.ictj.org/en/news/pubs/index.html>
- *Transitional Justice and Development: Making Connections* (2009) by Pablo de Greiff and Roger Duthie

Глава 6: Медиация и диалог

Как медиацията и диалогът допринасят към утвърждаването на мира?

Основни точки:

- **Какво са медиацията и диалога**
- **Начини, по които медиацията и диалога се допълват**
- **Важността на медиацията и диалога в утвърждаването на мира и в развитието.**
- **Медиацията в програмния цикъл**

Съдържание:

- **Какво е медиацията: принципи, къде, кога, как, кой**
- **Медиацията и утвърждаването на мира**
- **Медиацията и диалога**
- **Предизвикателства**
- **Фаза на планиране**
- **Фаза на изпълнение и процесуални умения**
- **Фаза на оценяване**

I. Разбиране за медиацията

Какво е медиацията?

Дефиниция:

Медиацията може да се дефинира като доброволен и поверителен структуриран метод, чрез който една или повече безпристрастни страни асистират засегнатите страни да постигнат взаимно задоволително решение. Медиаторът дава рамка на и води процеса, но не прави съществени предложения и взема решения за случая.

Упражнение: опитайте се да извлечете ключовите принципи от дефиницията

Ключови принципи:

1. **Продължение:** медиацията е продължение на усилията на самите страни да се справят с конфликта. В случай на неуспех, трета страна (медиатор) бива повикан.
2. **Външна страна:** медиацията изисква намесата на външна страна (едно лице или организация) в конфликта.
3. **Без принуда:** тази намеса е непринудителна, ненасилствена и в крайна сметка необвързваща.
4. **Обективен мир:** медиаторите се намесват в конфликта, дали е вътрешен или международен, за да въздействат, променят, решат, изменят или повлияят по някакъв начин.
5. **Допълнителни предимства:** медиаторите впрягат, съзнателно или не, своите идеи, знание, ресурси и престиж по време на целия процес, за да достигнат до решаване на конфликта.
6. **Контрол върху резултата:** Медиацията е доброволна форма на решаване на конфликти. Това означава, че противните страни в труден конфликт избират дали да започнат медиация и дали да продължат. Те запазват контрол върху резултата (ако не винаги върху процеса) от конфликта както и своята свобода да приемат или отхвърлят който и да е аспект от процеса или от крайното споразумение.
7. **Специална цел:** медиацията функционира само и единствено, за един конфликт. Щом приключи своята работа, медиаторът напуска арената на конфликта.

Къде се използва медиацията?

Медиацията е широко използвана във всякакви видове спорове, от разводи и граждански дела до сложни публично - политически проблеми и международни конфликти. Много спорове, които не отвърщат на първоначалния опит за преговори, все пак могат да се решат чрез медиация. Дори когато изглеждат на пръв поглед упорити, конфликтите се поддават на медиация.

Медиацията е от **особена важност в продължителни, дълбоко вкоренени конфликти, тъй като този вид конфликти рядко се решават без външна намеса.** Дори и да не могат да се решат всички проблеми, медиацията е често пъти полезна за решаване на отделни аспекти от големия конфликт.

Кога се използва медиацията?

Умения по медиация могат да се използват в следните случаи:

- Преди конфликт чрез превантивна дипломация
- По време на конфликт чрез помирителни действия
- След конфликт насърчвайки изпълнението на модалности и споразумения
- По време на утвърждаващи мира действия с цел да го консолидират и да положат основи за устойчиво развитие.

Как работи медиацията?

Макар че медиаторът не може да насили даден резултат, процесът е често пъти ефективен. **Ключът е умението на медиатора да създаде по-продуктивна дискусия от тази, която противните страни могат да създадат сами.** За да направи това, медиаторът помага на страните да определят фактите; Той или тя показва съпричастност и безпристрастност към страните; помага им да достигнат до нови идеи. Медиаторът също упражнява уменията си да убеждава, за да смекчи затвърдени позиции.

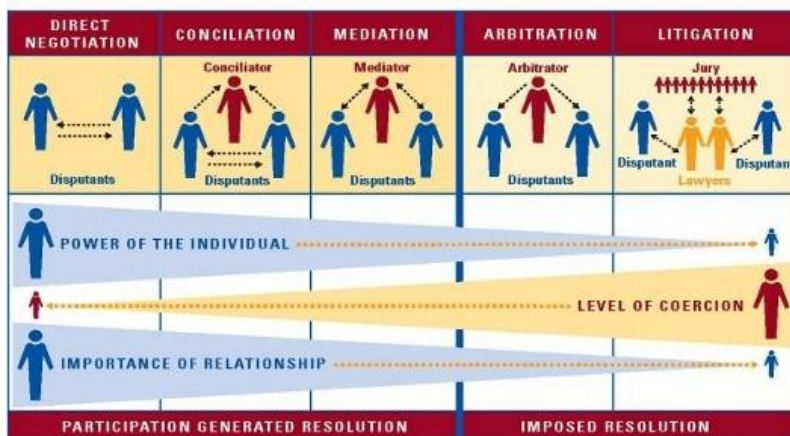
Стратегии:

1. **Стратегии за подпомагане на комуникацията:** характеризират се с лека медиаторска намеса. Медиаторът приема по-пасивна роля, като се грижи комуникацията да тече лесно между страните, подпомага кооперативността, но почти не упражнява контрол върху по-формалния процес или съществената част на медиацията. Това е много важна роля в случаите на упорити конфликти, в които страните нямат директен достъп до канали на комуникация, имат различни представи за основните проблеми и/или нямат възможността да разгледат други варианти, които могат да са от полза и за двете страни.
2. **Процедурни стратегии:** те позволяват на медиатора да събере двете страни заедно, в неутрална среда, където те (т.е. медиатора) могат да контролират аспектите на взаимодействие. Това е много важно за страни в упорит конфликт, които може да са нямали възможност да взаимодействат помежду си никъде другаде освен на бойното поле. Процедурните стратегии помагат да се намали стреса и разцеплението, които се появяват, когато две или повече страни в конфликт, в чието минало е имало малко помирителни действия, се съберат, за да се справят с упорит конфликт.
3. **Директивни стратегии:** най-мощната форма на намеса. Тук медиаторът работи здраво да оформи съдържанието и естеството на крайния резултат. Това се прави като се предлага на всяка страна в конфликта стимули, обещания за подкрепа или заплахи от дипломатически санкции. Когато медиаторът поведе такова поведение, страните са конфронтирани с възможността за получаване или загубване на ресурси, което може да бъде от решително значение за упорит конфликт. Това може да промени стойността на конфликта и да предизвика поведение, което е по в крак с изискванията за решаване на конфликти.

Какво не е медиацията?

Упражнение 2: Разграничете медиацията от други методи за решаване на спорове.

Таблица 1: Фундаментални методи за решаване на спорове:

Взето от: Партньори за демократична промяна
<http://www.partnersglobal.org/how/conflict-resolution>

Кои са медиаторите?

Като се има предвид сложността на упоритите конфликти, нивото на насилие свързано с тях и колко опасни могат да бъдат, забележително е колко много политически фигури са готови да се намесят в такива конфликти, за да ги трансформират, разрешат или поне да предотвратят разрастване на опасността. Всички потенциални медиатори в упорити конфликти попадат в следните три категории:

- **Индивиди**
- **Държави**
- **Институции и организации**

Добрият медиатор според Мартти Атисаари

Да бъдеш „всепричастен“: медиаторът не може да бъде абсолютно неутрален. Той да подкрепя едната страна, ако другата се държи много зле. Медиаторът трябва да бъде добър съветник и на двете страни – или доверен слушател.

Включване: медиаторът трябва да включи всички страни в преобразователния процес.

Цялост и независимост: медиаторите, особено в международна мирна медиация, трябва да показват и постановяват своята независимост. Така, независимостта на медиатора подчертава неговата цялост.

Асистираща роля: медиаторите не трябва да се смятат за най-важни. Най-важният мирен процес са страните, не медиатора.
 Език: позитивен, а не негативен и груб, като знак за уважение на човешкото достоинство.

Подкрепа на медиаторите: медиаторите, в повечето случаи, имат нужда от подкрепа, за да посредничат успешно в мирни преговори (техническа подготовка, спаринг партньор/надзорник, ...)

Връзка към външни заинтересовани страни: начинът, по който медиаторът се свързва и работи с международната общност е от решително значение. Медиаторите трябва да бъдат свързани с международната общност.

бъдат реалистични и да включват подкрепата на основни страни засягащи конфли

Директен подход: медиаторът трябва да знае какво иска от процеса и в каква насока го

направлява.

II. Потенциалът за утвърждаване на мира на медиацията

Утвърждаването на мира е в основата си дългосрочен процес на промяна на структури, възгледи и поведение, които задвижват и поддържат конфликтност и несигурност. Все пак има критични точки в конфликтните ситуации, където трябва да бъде постигнато споразумение между страните в конфликт, за да се разрешат колективно ключови въпроси. В много среди, конфликтните страни могат да се **мотивират, подпомогнат и финансират** от трети страни да седнат заедно и да обсъдят тези ключови въпроси. Ако са приети, третите страни могат да дадат **важна подкрепа чрез медиация и експертен съвет**.

Процесите на медиация и диалог и тяхното прилагане могат да увеличат вероятността за устойчив мир. Прилагането им варира между високите равнища на политическия елит и общественото равнище. В най добрия случай, процесите на медиацията са включени и/или се допълват от процеси на диалог. Техники и методологии, приложни и съществени подходи варират според същината и контекста на проблемите, започнали конфликта. Макар че медиацията и диалога се различават по въпроси свързани с контекста, все пак има няколко ключови принципи и техники, които съставляват основата на тяхната практика.

Въпреки че потенциала на медиацията и диалога да фасилитират е ключов механизъм за решаване на конфликти и утвърждаването на мира за Европейския съюз като цяло, той все още не е докрай оползотворен и разбран.

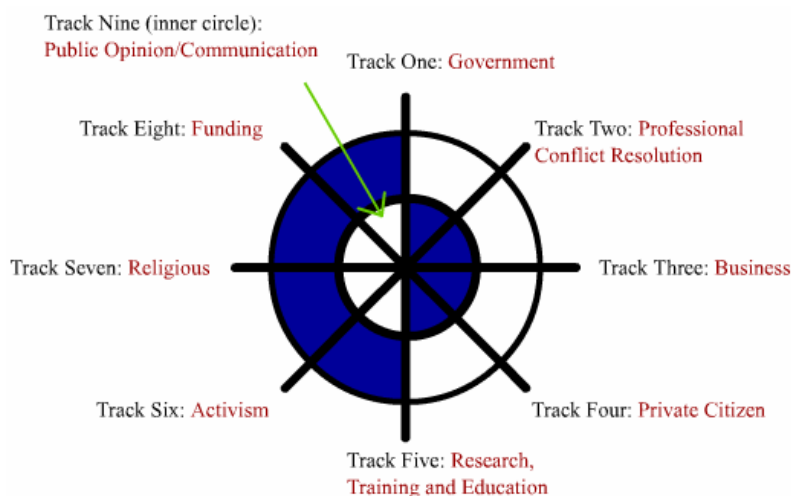
III. Медиация и диалог

Равнище на медиацията

- **Медиация на много равнища**

Дълго време дипломацията и медиацията бяха смятани за монопол на държавните представители. След това се създава концепцията за Първо равнище и Второ равнище дипломация, показваща, че не само държави могат да бъдат медиатори. Въпреки че двете

равнища не се изключват взаимно, Първо равнище означава традиционни, официални методи докато Второ равнище включва всичко останало. Накрая, многоравнищен модел, наскоро създаден от Луиз Даямънд и Джон Макдонълд, помага за разграничаването на Второ равнище на много други равнища описващи различните сфери на участниците.

- **Официална и неофициална медиация**

Неофициалната медиация и диалогът имат много имена като частна дипломатия, публични мирни процеси, работни срещи за решаване на проблеми и преобразователна медиация. Според Роналд Фишърт тя „подчертава различни неформални, неофициални форми на взаимодействие между членовете на противниковите страни, които се опитват да повлияят на общественото мнение, да развият стратегии или да организират ресурси с цел разрешаване на конфликта”. В действителност, неофициалното взаимодействие в процеси на разрешаване на конфликт са се превърнали в хибридни процеси на ... Тази тенденция се появява заради факта, че често пъти процеса на фасилитиране завършва без съществен резултат.

	ОФИЦИАЛНА	НЕОФИЦИАЛНА
Резултати и видове	Временни или крайни решения на конфликта	Лична промяна у участниците, „хуманизация”, изграждане на доверие
Участници	Официални лидери в политическия процес, които могат да променят посоката на конфликта	Лидери на гражданското общество, студенти, предприемачи, журналисти, ветерани, и т.н.
Юридическо изпълнение на споразуменията	Юридически механизми	Споразуменията могат да се наредят с неформални механизми.
Устойчивост	Често пропада изправена пред нежелателни обстоятелства, продължава, когато то се уталожи, но против мира могат използват насилие за да я подкопаят.	Може да преживее различните фази на конфликта с цел да държи комуникационните канали отворени, продължи изграждането на увереност, която е решаваща за дългосрочни конфликти, в които нивата на напрежение варират.
Безпристрастност	Политически мотивирана	Водена от професионални принципи

неутралност		безпристрастие и неутралност
Принуда	В много случаи се налага на воюващи страни	Добровolen процес
Схема за сигурност	Традиционна	Човешка
Отношения между страните	Обикновено водят мирния процес стриктно и са много по малко усещани към страните	Искрено уважение и взаимно обичаност

Неофициален диалог в добавка към официална медиация

Процесите на неофициалния диалог в различни сфери на обществото предлагат официалните преговори, разгръщат се паралелно с официалните преговори и продължават след като те или се провалят или постигнат споразумение. Без неофициален диалог, официалната медиация може да даде резултат приемлив за лидерите или за някои силни фракции, които не са били засегнати в между конфликтния диалог и които може да станат разрушители на официалния мирен процес, но не и за обществото като цяло. Легитимността на правителствата да „склучват мир с врага” се корени в разбирането на хората, че такова споразумение ще е от полза за тях и в готовността на хората да склучват мир с техния опонент. Предпочитанието на държавните лидери относно конфликтите е от значение, но има други два фактора също от значение: съотношението „за” или „против” мира в обществото и чувствителността на държавните лидери към общественото мнение.

Трудности при неофициалната дипломация

Упражнение: Нахвърляйте идеи за възможните трудности при неофициалната дипломация и за начини да се преодолеят.

- **Проектите по медиация и диалог се адаптират бавно към промяна в контекста на конфликта.**
- **Избиране на участниците**
 - a. При официалната медиация, участниците са обикновено добре познати; по-проблематична може да бъде тяхната готовност да се включат в процеса.
 - b. При неофициалната медиация, избирането на участници е доста сложно и се смята за ключово за успеха на процеса.
- **Няма ясна връзка между диалога и структурната промяна.**

Когато диалогът стане заместник на действието, се получават две неща. Първо, той облекчава съвестта на членовете от групата на потисниците до степен, в която те чувстват, че не трябва да правят нищо повече. Тяхната съвест е успокоена и доволна. Второ, за членовете на подтиснатата група диалогът става средство за изливане на емоции. И в двата случая той става средство за подсилване на съществуващото подтисничество и следователно служи за неговото продължаване. Критиците на процесите на диалога в ситуации на дългосрочен асиметричен конфликт порицават диалога, който не носи промяна на макро ниво. Междуобщностните и общностните диалози „могат да предизвикат фалшиво представа за мирни отношения, когато подлежащите процеси са много по-злокачествени.” Това не означава, че диалог с цел водене на диалог в безсмислен процес. Но чистите проекти по водене на диалог трябва да бъдат балансирани с други видове намеси.

- **Диалогът като заместител на помиряването – къде е справедливостта?**

За диалогът и справедливостта се вярва, че се подсилват едно друго и насърчават помиряването, когато са синхронизирани и когато подходът на възстановителното правосъдие е бил приложен преди или по време на конвенционалния правен подход. От решаващо значение е да се включат в проектите за диалог дисиденти от конфликтните страни, които изобличават престъпленията на своите страни и активно се стремят към истината и справедливостта.

Неофициалните медиация и диалог са важни стратегии за решаване на проблеми със справедливостта чрез хуманизиране на отношенията между конфликтните страни и разделянето им.

- **Диалогът и медиацията не гарантират непременно промяна в структурата на общественото мнение**

Диалогът на неофициално ниво може да предотврати военната реторика както и е представата за безпомощност и самоопределянето като жертва на обществото. Въпросът за публично провеждане на диалог и медиация е труден за участниците. Диалог чрез медиите е интересен начин да се разреши проблемът с публичността и достигането до хората.

- **Устойчивост на неофициалния диалог**

Ключът към всяка намеса в конфликт, която ефективно насърчава мира е способността ѝ да остане ангажирана с трансформацията на конфликта. Тези са няколко предложения, които могат да помогнат да се избегне прекъсване на диалога:

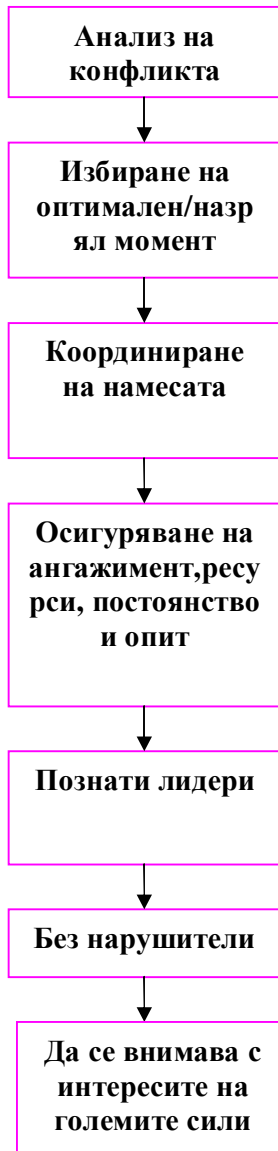
- Замесените страни трябва да могат да дефинират оптимално време за провеждане на диалога
- Страните трябва да бъдат способни успешно да навигират в среда на променящ се конфликт, за да държат диалога уместен и съобразен с времето.
- Страните трябва да гарантират дългосрочно финансиране (първите две препятствия се отнасят до оценката и адаптивността на страните в конфликта и третата страна; третото препятствие засяга не само замесени страни, но и международните донорни политики);
- Неофициалните диалог и медиация не трябва да се водят изолирано, а трябва да бъдат свързани с проекти на гражданското общество, университетски програми, икономически инициативи и медиите. По този начин, духът на диалога ще бъде поддържан в обществото.

IV. Медиацията в програмния цикъл

1. Планиране на медиацията

Медиацията е ефективен и полезен начин за решаване на трудно преодолими конфликти. Това не означава, че всеки такъв конфликт може да се медира. Много конфликти са просто твърде напрегнати, страните твърде окопани и поведението твърде буйно, за да може който и да е медиатор да постигне нещо. Някои трудни конфликти продължават без видими знаци за утихване. Те спират да бъдат непреодолими само когато има драстична промяна в системата (например смяна на лидерството, срив на държавата, т.н.). Как тогава да разграничаваме между тези конфликти, които могат да бъдат медиирани и онези които

не могат. Кога медиаторите трябва да се намесят в непреодолим конфликт и как могат да увеличат шансовете за успех?

1. Една медиация е по-вероятно да бъде успешна ако се основава на знание и разбиране вместо само на добри намерения.

2. Под назрял момент се разбира фазата на конфликта, в която страните се чувстват изтощени и наранени или когато не искат да приемат повече загуби и са готови да се съгласят на споразумение.

3. Медиацията изисква начини и ресурси за постигане на целта, за да се подбутнат страните към споразумение, но също и ясно психологическо разбиране на чувствата и тревогите на страните. Само един аспект или форма на поведение няма да е достатъчен, за да обърне един непреодолим конфликт.

4. Медиатори от висок ранг или престиж е по-вероятно да притежават тези качества, т.е. е по-вероятно да решат непреодолими конфликти успешно (благодарения на факта, че могат апелират директно към съответното общество и да съберат подкрепа за мирно споразумение.

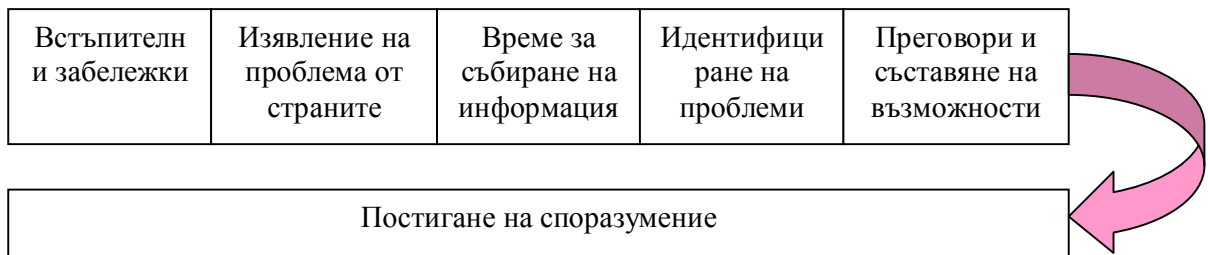
5. Има по голям шанс за успех ако лидерите са приети като легитимни от всички засегната страни и когато те имат значителен контрол над техните територии.

6. Липсата на групи насърчаващи насилието допринася за ефективността на медиацията.

7. Когато голяма световна сила е замесена или има интереси заложи в конфликт, е много малко вероятно да се опита разрешение чрез медиация, а ако се опита, много малко вероятно да успее.

Всички тези фактори дават насока кога медиацията може да помогне на непреодолим конфликт и кога това ще бъде крайно трудно. Разбира се има и други фактори, като например посвещаване на медиация и желание за постигане на благоприятен резултат, да се спре кръг на насилие и т.н. Макар и трудни за идентифициране и оценяване, тяхното присъствие със сигурност ще повлияе на крайния резултат.

2. Процес на медиацията

3 вида процеси на медиация:

- **Властна, сключваща сделки медиация:** С този модел медиаторите използват властта си да заплашват или обещават награди на страните (пръчката с моркова), за да достигнат до сделка. Такива медиатори обикновено водят процеса непоколебимо и използват манипулативни тактики, за да накарат страните да стигнат до споразумение.
- **Съобразяваща се с интересите и решаваща проблеми медиация:** с този модел медиаторът фасилитира и често насърчава страните сами водят процеса. Такива медиатори се фокусират върху креативно мислене с цел постигане на споразумение, което да задоволява интересите на всички страни.
- **Преобразувателна, дългосрочна медиация:** с този модел медиаторите се намесват на различни нива с цел промяна на отношенията между страните както и техните възприятия за самите себе си и останалите. По тази логика, решаването на конфликти е дългосрочен процес, който става чрез даването на власт и признание на широк спектър от участници в конфликтни общества.

3. Оценяване на медиацията

- **Трудности при оценяването**
 - Сложност на контекста
 - Субективност на успеха
 - Присъщата гъвкавост на медиацията
 - Разнообразие на стиловете медиация
 - Разнообразие на целите и обсега на медиацията
 - Фокус само върху резултата
 - Конфиденциалността на медиацията

- **Критерии за оценяване:**

Упражнение: нахвърляйте идеи за критерии за оценяване на медиацията.

- **Уместност:** Как намесата отговаря на нуждите в по-широкия контекст на конфликта?
- **Ефективност:** Постигнати ли са целите на намесата?
- **Въздействие:** Какви са краткосрочните и дългосрочните последици от намесата?
- **Устойчивост:** Ползите от намесата продължават ли и след като тя е приключила?
- **Ефикасност:** какво е съотношението между ползи и вреди от намесата?
- **Последователност и координация:** намесата следва ли политиката на по-широкия контекст, в който се намира?
- **Свързаност:** намесата свързана ли е с дейности и политики в други сектори по утвърждаване на мира?
- **Покритие:** намесата покрива ли широк спектър от заинтересовани страни, проблеми и региони?
- **Последователност на ценностите:** намесата последователна ли е с нормите и ценностите на донорите/изпълнителните агенции?

Упражнение: Приложете критериите за оценяване към случай на медиация.

Заключение:

Всеки конфликт може да бъде разрешен. Въпросът е в желанието на засегнатите страни, на международната общност подкрепяща разрешаването на конфликти и на способността на медиатора да работи добре със страните.

Неофициалните медиация и диалог не трябва да бъдат нито надценявани, нито подценявани като стратегии за утвърждаване на мира. Те оперират на субективното ниво на човешките емоции, страхове, илюзии и откровения и понякога са смятани за второстепенен, „мек“ тип намеса, сравнени с „твърдата“ помощ, мироопазване и политически преговори. Неофициалните медиация и диалог имат своето уникално място в спектъра на стратегии за преобразуване на и разрешаване на конфликти. В същото време, неофициалните медиация и диалог са от решаващо значение за мирните инициативи с многобройни задачи и стратегии

Възможни занимания:

- организирайте медиация – ролева игра
- опитайте се да потърсите своите собствени медиаторски характеристики, които играли роля в качеството Ви на медиатор (може да бъдат позитивни или негативни) в различни случаи.

Извори:

- *What is a good mediator? Personal insights on the essentials of a good mediator* – Martti Ahtisaari (2009), by A. Herrberg and M. Savolainen.
http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/WHAT_IS_A_GOOD_MEDIATOR.pdf
- *Mediation* (2003) by C. Honeyman and N. Yawanarajah
- *Engaging the EU in mediation and dialogue – Reflections and recommendations* (2009) by A. Herrberg with C. Gündüz and L. Davis.
http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Synthesis_Engaging_the_EU_in_mediation_and_dialogue.pdf

- *Mediation and Dialogue: official and unofficial strands* (2009) by N. Mirimanova.
http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Mediation_and_Dialogue_Official_and_Unofficial_Strands.pdf